

Change by Design
Antakya

Antakya'da Dom Topluluğunun Yaşayan Mirası

Yeniden İnşa Sürecinde Barınma Hakkını Savunmak

Architecture
Sans Frontières
UK
Architecture
Without Borders

Katkılar

Editörler

Francesco Pasta, Şule Can, Beatrice De Carli

Katkıda Bulunanlar

Metin: Tuba Akın, Mehmet Kuyumcu, Lucia Maffei,
Francesco Pasta, Serra Utkum İkiz
İllüstrasyonlar: Lucia Maffei

Yapım

Redaksiyon: Francesco Pasta
Tasarım: Ottavia Pasta

Yayımcı

Architecture Sans Frontières UK

ISBN

978-1-0685485-6-7

Atıf için

Architecture Sans Frontières UK ve Sivil Düşler,
Antakya'da Dom Topluluğunun Yaşayan Mirası:
Yeniden İnşa Sürecinde Barınma Hakkını
Savunmak (Londra: ASF-UK, 2025).

The Bartlett
Development Planning Unit

Department of Disaster
Risk Reduction

İçindekiler

Giriş	02
Yöntem	06
Antakya'daki Dom topluluğunun kısa tarihi	08
Deprem öncesi Dom topluluğunun günlük yaşamının görselleştirilmesi	14
Konut tipolojileri	22
Antakya'daki Domlar	28
Domlar yeterli barınmayı nasıl tasavvur ediyor?	34
Yeniden inşa sürecinde yaşayan mirası onarmak	36

Domların kökenleri ve yaşam biçimi hakkında bir hikâye

Allah, emmetinker rızkesse farıkk keyşi hirkerr meleykette civellirre. Hee meleyket eee emmetinker rızkesse elli kette işş hirende ötenınttı mıkırrde tallıntı, oventtı, dengzınmı. Bess emmetekıt eyre vındırde. Hee emmet tenekkit işnörre allatül terr nevendee. Meleyket rızkıss kevv kever kebder nıcenre.

Eee meselles Alhıssa cıv keyşü hırker peççi pırre:
Yaa Rabb çıvıre eee emmetinker rızkesse sıı farıkk kıröm. Bess emmete eşte ebedd tenekkit nıvındırırışte. Allatül pandıt hışinde rızkesse kevv keverd kepdem nıçenıştöm, fitte.

Allhınışşı meleykettıt fitte:
“Henörri Dominne. Töö orinkii rızkesse elli nengendee pandesattı tışlekker. Henörri pey nasibıss le rızkıss dekende fitte.”

Tanrı, tüm halklara ve kavimlere rızıklarını dağıtmak için bir yardımcı melek görevlendirir. Bu melek, her halkın rızığını onların yaşadığı bölgelere, dağlara, ovalara, kıyılara bırakır. Ancak bir kavme geldiğinde duraksar. Çünkü bu kavim yerleşik değildir; sürekli hareket halindedir, konar-göçer yaşar. Melek, rızığı nereye bırakacağını bilemez.

Bu durumu Tanrı'ya danışmak için geri döner.
“Ey Rabbim,” der, “bütün halkların rızığını dağıttım. Ama bir kavim var ki ne yurdu var ne sınırı. Sürekli yolda olan bu topluluğun rızığını nereye bırakayım, bilemedim.”

Tanrı bu durumu duyunca şöyle buyurur:
“Onlar Domlardır. Sen onların rızığını göç ettikleri yollar boyunca serpiştir. Onlar nasiplerini kendileri bulur.”

Bu anlatı, Domların tarih boyunca mekâna değil harekete, sınır değil geçişe dayanan yaşam biçimlerinin kutsal bir anlam taşıdığını ima eder. Domlar için yol yalnızca geçilen değil, aynı zamanda yaşanılan bir yerdir. Rızıkları da bu yolun içinde gizlidir.

Bu hikâye, 18 Mayıs 2025'te Antakya Büyükdalyan I Konteyner Kenti'nde düzenlenen Dom yaşayan mirası atölyesinde bir Dom sakini tarafından paylaşıldı. Hikâye, topluluk içinde sözlü olarak aktarılan ve yazılı bir biçimi olmayan Domari dilinde anlatıldı; burada yer alan yazılı versiyon ise Türkçe yazım kuralları kullanılarak aktarılmıştır.

Giriş

Görünmeyeni haritalamak

Bu kitapçık, Sivil Düşler Derneği ile Architecture Sans Frontières – UK (ASF-UK) tarafından birlikte yürütülen, ortak üretime dayalı bir araştırma projesinin bulgularını sunmaktadır. 2025 yılında University College London (UCL) Kalkınma Planlaması Birimi ve Afet ve Risk Azaltma Bölümü'nün desteğiyle gerçekleştirilen proje, UCL'nin "Veriyle Güçlenen Toplumlar" Küçük Destek Programı kapsamında finanse edilmiştir. "Görünmeyeni Haritalamak: Yaşayan mirası onarmak ve veri temelli yaklaşımlarla toplum temelli yeniden yerleşimi desteklemek" başlıklı bu çalışma, ASF-UK'nin Şubat 2023 depremlerinden sonra Antakya'da yürüttüğü daha geniş ölçekli çalışmaların bir parçasıdır.

Architecture Sans Frontières UK (Sınır Tanımayan Mimarlık, ASF-UK), topluluk temelli tasarım ve planlama yöntemlerini kullanarak daha adil kentler oluşturmayı amaçlayan, kâr amacı gütmeyen bir kuruluştur. Sivil Düşler Derneği ise Hatay'da ve Mezopotamya bölgesinde Roman, Dom ve Abdal toplulukları gibi peripatetik topluluklarla çalışarak, hak temelli bir STK'dır.

ASF-UK, yerel kurumlarla işbirliği içinde, yeniden inşa sürecine yaşayan miras çerçevesinden yaklaşarak toplum temelli çözümleri teşvik etmiştir. Yaşayan miras, toplulukların aidiyet hissini güçlendiren ve nesiller arasında süreklilik sağlayan; insanları, mekanları ve gelenekleri birbirine bağlayan dinamik bilgi, ilişki ve pratikler ağı olarak tanımlanır. Bu yaklaşım, kültürel kimliği durağan ya da özcü biçimde değil, şehirleri, tarihleri ve kültürleri insanların doğal ve yapıllı çevreyle kurduğu ilişkiler yoluyla sürekli olarak şekillenen oluşumlar olarak görür.

Bu perspektiften bakıldığında, Antakya'nın yaşayan mirasını korumak; sadece fiziksel dokunun yeniden inşasını değil, aynı zamanda çevresiyle ilişkili olarak sosyal ve kültürel yaşamın onarılması ve yeniden yaratılmasını da kapsar. Yerel halktan

Görünmeyeni Haritalamak projesi, 2023 depremlerinde Antakya'da Dom topluluğunun büyük ölçüde yok olan yaşam alanlarını belgeliyor. Proje, topluluğun yaşam biçimine dair bilgiyi korumayı ve yetkililerle yürütülecek müzakereler aracılığıyla adil ve kültürel açıdan uygun bir yeniden yerleşim için kanıt sunmayı amaçlıyor.

meslek kuruluşlarına kadar sürece dahil olan herkesin, bu onarıma katkı sunabilecek değerli bilgi ve deneyimleri bulunmaktadır. Bu da "yaşayan miras" kavramını, kentin geleceğini şekillendirme sürecinde farklı bilgi biçimlerini ve sesleri dahil edebilmek için güçlü bir başlangıç noktası haline getirir.

Antakya halkı kendi yaşam çevresini onarmaya ve sosyal ilişkilerini sürdürmeye aktif olarak katılırken, onların bakış açılarını ve değerlerini göz ardı eden bir yeniden inşa süreci, kentin yaşayan mirasını ileriye taşıma konusunda başarısız olacaktır. Bu durum, farklı toplulukların kırılğan bir denge içinde uzun süredir bir arada yaşadığı Antakya'nın çok katmanlı sosyo-kültürel yapısı göz önünde bulundurulduğunda daha da kritik hale gelmektedir. Bu nedenle, Antakya'nın çoğulcu tarihlerini ve toplumsal çeşitliliğini savunmak, ASF-UK'nin yaşayan mirası onarma ve adil, eşitlikçi bir iyileşme sürecini destekleme yönündeki çalışmalarının merkezindedir.

Bu bağlamda "Görünmeyeni Haritalamak" projesi, 2023 depremleri öncesinde 60 yılı aşkın süredir Antakya'da yaşayan Dom topluluğunun yaşam biçimlerine ilişkin bilgi toplamayı amaçlamıştır. Projenin iki temel hedefi bulunmaktadır: İlk olarak, Domların depremde büyük oranda yıkılan Antakya şehir merkezindeki yaşam alanlarını belgelemek; ikinci olarak ise, topluluğun adil ve kültürel olarak uygun yeniden yerleşim için yetkililerle yürüttüğü müzakerelerde kullanılabilecek bir bilgi altyapısı oluşturmaktır.

1960'larda Antakya'ya yerleşen Dom toplumu; Emek, Altınçay ve Saraykent gibi kendi inşa ettikleri mahallelerde yaşamışlardır. Bu bölgeler, hem devlet öncülüğünde dönüşüme maruz kalmış hem de 2023 depremlerinde ağır hasar görmüştür.

Depremler sonrası Antakya'daki Dom topluluğu

Domlar, Orta Doğu genelinde dağınık biçimde yaşayan ve geleneksel olarak göçebe yaşam tarzlarıyla bilinen bir etnik topluluktur. Yüzyıllardır yerleşik olmalarına rağmen, çoğu zaman toplumsal olarak dışlanmış ve yasal olarak tanınmamışlardır; dilleri ve kültürel pratikleri ise büyük ölçüde sözlü gelenek yoluyla aktarılmıştır. Antakya'nın sosyo-kültürel çeşitliliğini öne çıkaran çokkültürlülük söylemlerinde dahi, Domlar çoğunlukla görünmez kalmıştır.

1960'lı yıllarda Antakya'ya ilk yerleşimlerinden bu yana, Domlar Emek ve Altınçay gibi mahallelerde, sonrasında ise Saraykent'te yoğunlaşmıştır. Bu mahalleler, başlangıçta kentin çeperlerinde yer alan, büyük ölçüde kendi imkanlarıyla inşa edilmiş alanlar, zamanla kentsel genişleme sonucu merkezileşmiştir. Depremler öncesinde, bu mahalleler sosyo-ekonomik dışlanmışlık, yetersiz altyapı ve sınırlı kamu hizmetleriyle karakterize ediliyor, çoğu zaman "gecekondu" olarak etiketleniyordu. Ancak aynı zamanda, kolektif hafızanın, zanaatkarlığın, akrabalık temelli dayanışmanın ve yapısal dışlanmaya karşı geliştirilmiş özerk yaşam pratiklerinin mekânsal ifadeleriydi. Merkezî konumları sayesinde, sakinlerine kentin kamusal yaşamına katılma ve kaynaklarına erişme olanağı da sunuyordu. Dom topluluğu için bu alanlar yalnızca birer barınak değil; kimliğin yaşandığı, sözlü tarih, dil, zanaat ve belleğin her köşeye sinmiş olduğu mekânlardı.

Ancak bu hafızayla yüklü alanlar, önce 2010'lu yıllardaki merkezi yönetim öncülüğündeki kentsel dönüşüm politikaları, ardından Şubat 2023 depremleriyle fiziksel, toplumsal ve simgesel olarak ciddi biçimde tahrip edilmiştir. Bugün, yaşanan yerinden edilme deneyimi, devam eden yeniden inşa süreciyle daha da derinleşebilir. Pek

çok Dom hanesi evleri için resmi tapuya sahip olmadığından, hükümetin bu kişilerin eski mahallelerinde ya da Antakya'nın başka bölgelerinde inşa edilen toplu konut projelerine erişim hakkını tanıması beklenmemektedir. Domların hak sahibi olarak tanınması ya da tüm topluluk için böyle bir tanımanın sağlanması durumunda bile, önerilen konutların lokasyonu ve tipolojisinin onların yaşam biçimine uygunluğu, birlikte yaşamlarını sürdürme imkânları ve bu konutlara erişmek için gereken mali koşullar gibi temel sorular yanıtlanmamış durumdadır.

Bu durum temel bir sorunu gözler önüne sermektedir: Yeterli barınma hakkı yerine getirilmekte midir? Birleşmiş Milletler tarafından tanımlanan bu hak yedi temel boyut içerir: güvenli barınma hakkı, altyapı ve hizmetlere erişim, karşılanabilirlik, yaşanabilirlik, erişilebilirlik, konum ve kültürel uygunluk. Bu çerçeveden bakıldığında, Domlar için önerilen yeniden yerleşim planları ciddi sorunlar taşımaktadır. Sadece belirsizlik barındırmakla kalmayıp, bu uluslararası tanımlı hakkın birçok temel kriterini açık biçimde karşılamamaktadır.

Yeniden inşa süreci devam ettikçe Dom toplulukları için yerinden edilme riski artabilir. Resmî tapu belgeleri olmadan, yeni konutlara erişim hakları belirsiz. Yer seçimi, konut tipleri, ortak yaşam imkânları ve karşılanabilirlik gibi konular hâlâ netlik kazanmadığından, Domların yeterli barınma hakkına erişim sağlayıp sağlayamayacağı konusunda ciddi endişeler mevcut.

Fotoğraf 01: Büyükdalyan konteyner kentinde yapılan derinlemesine çizim görüşmesi. Fotoğraf: Francesco Pasta.

Adil ve katılımcı yeniden yerleşim için

Şu anda Dom topluluğu, gelecekteki yerleşimlerinin belirsizliğiyle karşı karşıya ve parçalanma tehdidi altındadır. Bu durum, Antakya'nın çokkültürlü yapısı içinde zaten marjinalleştirilmiş bir azınlık olan Domların kimliğini ve gelecekteki refahını doğrudan tehdit etmektedir. Topluluğun büyük çoğunluğu bir arada kalma isteğini güçlü şekilde ifade etmekte ve bu durumu yaşam tarzlarının, kültürlerinin ve Domani ana dillerinin sürdürülebilirliği için ön koşul olarak görmektedir. Ayrıca, toplu yaşamı mümkün kılacak ve kent merkezine, hizmetlere ve fırsatlara yakın olacak konut çözümlerine yönelik yaygın bir talep söz konusudur.

Bu nedenle bu rapor, Domların deneyimlediği haliyle, Emek, Altıncay ve Saraykent mahallelerinin hem mekansal ayrımcılığın hem de kolektif dayanışma pratiklerinin ürünü olarak deprem öncesi durumunu belgelemeyi amaçlamaktadır. Bu belgeler aracılığıyla, topluluğun yerel belleğini dikkatle dinleyen, daha adil ve birlikte üretilmiş bir yeniden inşa ve yerleşim süreci savunulmaktadır.

Topluluk üyeleriyle birlikte, Antakya'daki Domların geçmişte nasıl yaşadıklarını haritalandırdık ve onlar için anlamlı olan, gelecekte de yaşatmak istedikleri mekânları ve unsurları görselleştirdik. Böylece, büyük oranda maddi biçimiyle yok olmuş, ancak uygulamalarda ve bellekte varlığını sürdüren bir yaşayan mirası belgelemiş olduk.

Bu çalışma, önceden tanımlanmış çözümler sunmak yerine, topluluğun kültürünü, pratiklerini ve ihtiyaçlarını yansıtan yaşam alanları için savunuculuğa katkı sunacak bilgi ve görselleştirme üretmeyi hedeflemektedir. Umuyoruz ki bu belge, Dom topluluğunun Antakya'nın zengin sosyal ve kültürel dokusunun ayrılmaz bir parçası olmaya devam etmesine katkı sağlar.

 Bu rapor, Dom mahallelerinin pratikte kısmen korunan ancak fiziksel olarak büyük ölçüde kaybolmuş yaşayan mirasını belgeliyor. Toplumun hafızasına dayanan, adil ve birlikte üretilmiş bir yeniden inşa sürecini savunuyor; Domların Antakya'nın kültürel ve sosyal dokusunun ayrılmaz bir parçası olarak kalmasını hedefliyor.

Yöntem

Bu araştırma, ortak üretime dayalı bir yaklaşıma dayanarak yürütülmüştür. Antakya’da Dom topluluğunun yaşadığı mahallelerin eski sakinleri, araştırma ihtiyaçlarının ve temalarının belirlenmesi ile veri toplama süreçlerine doğrudan dahil edilmiştir. ASF-UK ve Sivil Düşler Derneği, hem Dom topluluğunun mirasını belgeleyen hem de bu mirasın geleceğe taşınmasına katkı sunan bilgileri derlemeye yönelik bu süreci birlikte tasarlamıştır.

18–30 Mayıs 2025 tarihleri arasında iki hafta boyunca üç tamamlayıcı etkinlik gerçekleştirilmiştir:

“Yaşayan Miras” çalıştayı

Bu toplum temelli çalıştay, Dom topluluğunun büyük kısmının hâlihazırda yaşamakta olduğu Büyükdalyan Konteyner Kenti içinde, Sivil Düşler Derneği’nin merkezinde gerçekleştirilmiştir. Etkinliğe 10’u “toplum araştırmacısı” olmak üzere yaklaşık 25 Dom topluluğu üyesi katılmıştır. Katılımcılar birlikte, kendi toplulukları açısından yaşayan mirasın ne anlama geldiğini tartışmış; hangi öğelerin gelecek kuşaklara aktarılmasını istediklerini ve deprem öncesinde yaşamlarının merkezinde hangi mekânların yer aldığını birlikte değerlendirmiştir. Tartışmalar, Geçim Kaynakları ve Ekonomi, Çevre ve Altyapı, Bakım ve Destek Sistemleri, Sosyal Yaşam ve Buluşmalar ile Tarih ve Hafıza başlıkları etrafında yapılandırılmıştır. Ayrıca bu çalıştayda, bu unsurların ve yerlerin belgelenebilmesi için ne tür veriler toplanabileceği – ve bu verilerin nasıl toplanması gerektiği – üzerinde durulmuş; elde edilen bilgilerin toplulukla nasıl paylaşılması gerektiği de tartışılmıştır.

Hane anketi

Atölye çalışması üzerine inşa edilen bu aşamada, Sivil Düşler tarafından hâlihazırda kullanılan ücretsiz ve erişilebilir dijital araç KoboToolbox üzerinden bir anket geliştirilmiştir. Anket, coğrafi konumlandırılmış (coğrafi olarak yer tanımlamalı) veri toplamayı hedeflemiş ve açık uçlu sesli sorular, fotoğraf yükleme seçenekleri ve çoktan seçmeli bölümler içermiştir. Hedef, Domların evleriyle, mahalleleriyle ve şehirle kurdukları ilişkileri belgeleyerek topluluk temelli savunuculuk çalışmalarına katkı sunacak bir bilgi altyapısı oluşturmaktır. Bu araçla çalışmak üzere eğitilen 10 toplum araştırmacısı, beş gün boyunca çeşitli konteyner kentlerde toplam 75 haneyi ziyaret etmiştir. Bu kentler şunlardır: Büyükdalyan 1, Büyükdalyan 2, Pınarbaşı, Limak, Tayfur Sökmen, Koç Umud, Emlak Konut, ISO, Konya 1, Bursa Kütahya, Katar 1 ve 4 (Bkz. Harita 2, s.33). Ortalama hane halkı büyüklüğünün 4,7 kişi olduğu varsayıldığında, bu anket yaklaşık 350 kişilik veri sunmakta ve Antakya’daki tahmini 15.000–20.000 kişilik Dom nüfusunun yaklaşık %2’sine denk gelmektedir.

Derinlemesine görüşmeler ve çizimlerle anlatım

Hane anketine paralel olarak, ASF-UK'den iki araştırmacı ve Sivil Düşler'den bir araştırmacı tarafından toplam 12 derinlemesine görüşme gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmelerin amacı, Domların gündelik yaşamına, mekânsal pratiklerine ve şehirle kurdukları tarihsel ve duygusal bağlara dair daha ayrıntılı anlatılar toplamaktır. Görüşmelerin 9'u Büyükdalyan 1 Konteyner Kenti'nde, 3'ü ise Limak Konteyner Kenti'nde yapılmıştır.

Bu "çizimli görüşmelerde", görüşmecilerin tarifleri doğrultusunda deprem öncesi evlerin planları birlikte çizilmiş, ardından Google Street View kullanılarak yıkılmış mahallelerde sanal bir "hafıza yürüyüşü" gerçekleştirilmiştir. Bu yürüyüşler sırasında elde edilen bilgi, ekran kaydı ve katılımcıların sözlü anlatımı ile belgelenmiş, çizimlerle desteklenmiştir.

Tarih anlatısı

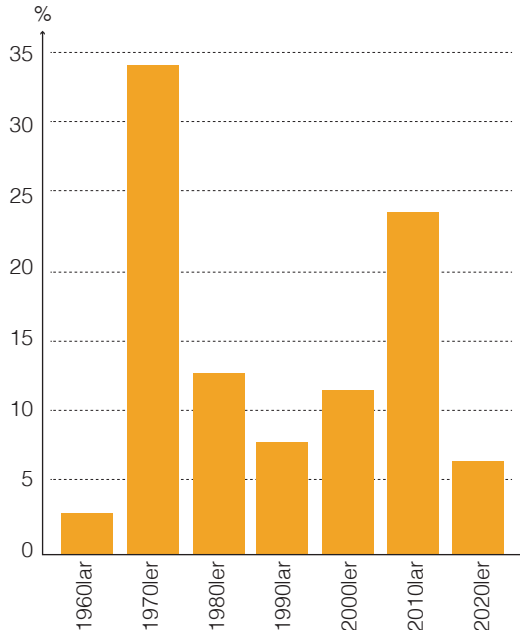
Dom topluluğunun Antakya'daki tarihine dair anlatı, bir toplum araştırmacısı ve aktivistin deneyim temelli aktarımı aracılığıyla derlenmiştir. Bu anlatı, yaşlılar tarafından kuşaktan kuşağa sözlü olarak aktarılan tarihsel bilgilere dayanmaktadır. Tüm detaylar yazılı kaynaklarla belgelenmemiş olsa da, mümkün olan yerlerde tarihsel bağlam referansları eklenmiştir. Bu bölümün amacı, kapsayıcı bir tarihsel kayıt sunmaktan çok, büyük oranda belgesiz kalmış bu geçmişe dair topluluk temelli bir anlatıyı ortaya koymak; bu anlatının Domlar tarafından nasıl hatırlandığını, anlatıldığını ve yorumlandığını aktarmaktır.

Antakya'daki Dom topluluğunun kısa tarihi

Hatay'daki Dom topluluğunun yerleşim tarihi, sınırlar, dışlanma ve aidiyet mücadelesiyle şekillenmiş karmaşık bir geçmişe sahiptir. Hikâyeleri, 20. yüzyıl başlarında günümüzde Suriye sınırları içinde kalan bölgelerden, o dönemde Fransız Mandası altındaki Suriye'ye bağlı olan İskenderun (Sanjak-ı İskenderun) üzerinden Hatay'a göçle başlamıştır. Daha sonra bu bölge, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'ne "Hatay" adıyla katılmıştır. Domlar, geleneksel zanaatları ve akrabalık ağları temelinde yerleşim yerleri kurmuşlardır.

Derin köklere sahip olmalarına rağmen, Domlar ciddi dışlanmalarla karşılaşmışlardır. 1939'da Hatay'ın Türkiye'ye katılması sürecinde "haymatlos" (vatansız) olarak tanımlanarak dışlanmış; el sanatlarından elde ettikleri geçim kaynaklarına dayanmayı sürdürmüşlerdir. Ancak modernleşme, mekanizasyon ve sıkı vatandaşlık rejimi nedeniyle hukuki ve mekânsal olarak giderek daha fazla marjinalleşmişlerdir. 1970'lerde Antakya'da yaşanan büyük bir çadır yangını ise Emek ve Altınçay mahallelerinin toplu olarak inşasını tetiklemiş önemli bir dönüm noktası olmuştur.

Aileniz mahalleye hangi dönemde taşındı?

Depremlerden önce, bu mahalleler Dom kimliğinin güçlü taşıyıcıları ve devlet tarafından tanınmayan hayat stratejilerinin somut mekânsal tezahürleri olarak varlık göstermekteydi. Bu tarihsel anlatı, zorunlu göçten kalıcı yerleşime, üretken zanaatkârlıktan yoksulluğa, sistematik dışlanmadan dirençli toplumsal dayanışmaya uzanan net bir direniş hattını ortaya koymaktadır. Uzun süreli varlıklarına rağmen, tarihleri hakkında çok az yazılı kayıt bulunmakta ve topluluk hafızası ile gelişim süreci büyük oranda sözlü olarak aktarılmaktadır. Bu bölümde, yaptığımız görüşmeler ve topluluk içi sözlü tarih anlatımları temel alınarak bu tarihin ana unsurları özetlenmektedir.

1920'lerden önce: Göç hafızası – Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Domların yolculuğu

Hatay'daki Dom topluluğunun tarihsel kökleri, 20. yüzyıl başlarında günümüzde Suriye sınırları içinde kalan Halep, Lazkiye ve İdlib bölgelerinden gerçekleşen göçlere dayanmaktadır. Sözlü geleneklere göre, Antakya'daki Dom aileleri Halep çevresinde demircilik, kalaycılık ve kuyumculuk gibi becerikli zanaatlarla geçinen sekiz kardeşin soyundan gelmektedir. Bu dönemde, bu topluluklar ulusal ve vatandaşlık bağlarının dışında var olmuş, genellikle sadece "Suriyeli" veya "vatansız" olarak tanımlanmıştır.

Domların Hatay'daki tarihsel kökleri, 1900'lerin başlarında Suriye'nin Lazkiye ve İdlib bölgelerinden gerçekleşen göçlere uzanır. Dillerini ve kültürel hafızalarını korumak için Domariyi sözlü olarak aktarmış, dış etkilerden korumak amacıyla yazıya dökmemeyi özellikle tercih etmişlerdir.

1920'lerde Fransız Mandası döneminde Hatay'a göç eden Dom toplulukları, hem sömürge yönetimi hem de yerel halk tarafından dışlanmıştır. Konmak olarak bilinen mevsimlik yerleşim pratikleri; Antakya, Kırıkhan ve Reyhanlı gibi kırsal-kentsel geçiş bölgelerinde yoğunlaşmıştır.

Domari dilini ve kültürel hafızalarını koruyabilmek için göç eden gruplar, bu dili yazıya dökmeyerek dış etkilere karşı bilinçli bir koruma sağlamışlardır. Bu strateji, topluluğun içe kapanmasını teşvik etse de kimlik birliğinin korunmasında önemli bir rol oynamıştır.

Toplulukların sözlü tarihindeki dönüm noktalarından biri, Antakya'ya varmadan önce gerçekleşen küçük bir çocuğun saçının kesilmesi olayıdır. Anlatıya göre, altı yaşındaki bu çocuk, önde gelen bir Dom ailesinin tek oğlu ve günümüz soyunun dedesidir. Dini bir adak nedeniyle saçlarını uzatmış olan çocuğun, aile Antakya'ya girmeden önce saçını kesmesi kararlaştırılmıştır. Bu eylem, hem bir kurban sunumu hem de bir ritüel arınma olarak sembolik anlam taşımakta, yeni bir mekâna, hayata ve ortama geçişi simgelemektedir.

Dom yaşlılarına göre, bu ritüel ailenin manevi bir adımını tamamlamakta, çocuğun yetişkinliğe ilk adımını temsil etmekte ve Antakya ile temsil edilen devlet çerçevesinde yerleşik yaşama geçişi işaret etmektedir. Bedensel dönüşüm ritüelleri, Dom topluluğu için yer değiştirme ve kimlik dönüşümünde kritik eşikler olarak derin anlamlar taşımaktadır. Nihayetinde bu anlatı, topluluğun göçebelikten kalıcı yerleşime geçişini işaret eden önemli bir anı vurgulamaktadır.

1920'ler–1950'ler: Manda dönemi ve erken Cumhuriyet yıllarında vatansızlık, ayrımcılık ve direniş

1920'lerde günümüzdeki Hatay bölgesine göç eden Dom toplulukları, o dönemde Fransız Mandası altında bulunan İskenderun Sancağı içinde hem sömürge yönetimi hem de yerel halk tarafından marjinalleştirilmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşü, 1923'te Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu ve Fransız-Türk toprak anlaşmazlığı bağlamında, Dom topluluğu büyük ölçüde görünmez kılınmış ve "marjinal" olarak konumlandırılmıştır. Konmak (kamp kurmak) olarak adlandırılan mevsimlik yerleşim uygulamaları Antakya, Kırıkhan ve Reyhanlı gibi kırsal-kentsel geçiş bölgelerinde yoğunlaşmıştır. Bu dönemde demircilik, halka ve küpe yapımı ile altın cilalama gibi zanaatlar, sınırlı hizmet erişimi olan köylerde hayati geçim kaynakları olarak öne çıkmıştır.

1939'da Hatay'ın Türkiye'ye katılmasıyla, Domlar nüfus sayımlarında "haymatlos" (vatansız) olarak sınıflandırılmış ve cumhuriyet vatandaşlık rejiminden dışlanmıştır. Sonuç olarak, birçok Dom ailesi Suriye'ye geri dönmek zorunda kalmıştır. Bu dışlanma, topluluğun siyasi temsilini ve mülkiyet haklarını onlarca yıl engellemiştir.

1960'lar–1970'ler: Antakya'da yerleşik hayata geçiş ve Emek ile Altınçay mahallelerinin oluşumu

1960 ve 70'lerde, modernleşme baskıları ve geleneksel zanaatların gerilemesiyle birlikte Antakya'daki Dom topluluğu daha kalıcı yerleşim alanları kurmaya başlamıştır. O dönemde şehrin dış mahalleleri olan özellikle Emek ve Altınçay'da belediyeden sözlü izinle çadırlar kurulmuş, zamanla bu alanlarda gecekondular ve tek odalı taşınabilir evlere dönüşmüştür. Bu mekânlar sadece barınak değil; güvenlik, dayanışma ve kimlik inşasının merkezi haline gelmiştir.

İlk yerleşimler, topluluk hafızasında önemli yere sahip Altınçay deresi çevresinde şekillenmiştir. Bu dere, Amanos Dağları'ndan gelen hayati bir su kaynağı olmakla kalmayıp

Fotoğraf 02: Emek Mahallesi'nde birlikte geçirilen samimi bir an. Bir anket katılımcısı tarafından paylaşılan fotoğraf.

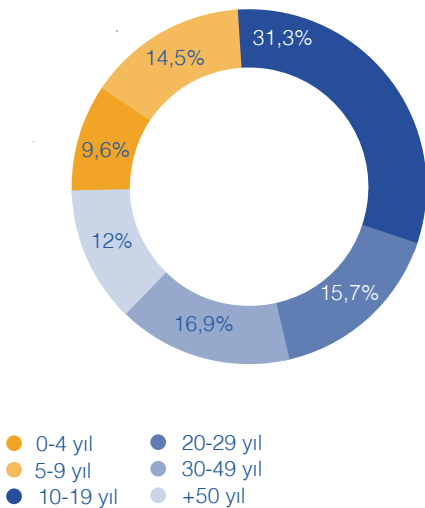
1960'lar ve 70'lerde, Antakya'daki Dom topluluğu kalıcı yerleşmeye başlamış; şehrin kenar bölgelerine çadır kurmuş ve bunu belediyeden sözlü izin olarak gerçekleştirmiştir.

altın ve zanaatkarlıkla ilişkilendirilen sembolik bir anlam da taşımaktadır. Yaşlılar, Domların dereden altın topladıklarını ve bunları takıya dönüştürdüklerini anlatmaktadır. Bu uygulama, doğa ile topluluğun zanaatkar bilgisi arasında efsanevi bir sürekliliğin günümüze yansımadır.

1970'lerin başında yaşanan büyük bir çadır yangını, topluluğun kırılgan yaşam koşullarını ve altyapı eksikliğini gözler önüne sermiştir. Bir topluluk üyesi dua ederken sobanın devrilmesiyle başlayan yangın, hızla çadırları sararak birçok aileyi evsiz bırakmış ve bazı kişilerin yaralanmasına yol açmıştır.

Yaşlı topluluk üyeleri, yangın sonrası belediyenin Emek Mahallesi'nin üst kısımlarında hazine arazisinde arazi ve altyapı sözü verdiğini ancak resmi destek, planlama ya da yasal güvencelerin sağlanmadığını anlatmaktadır. Mahalleler tamamen kolektif çaba ve akrabalık temelli iş bölümü ile inşa edilmiştir. Aileler tek odalı barakalar ve demir-çamur destekli taşınabilir evler kurmuş; su erişimi için bireysel çözümler geliştirmiş ve elektrik bağlantısı için ortak çalışmalar yapmıştır. Arazi, akrabalık ilişkilerine göre bölünmüş ve mahalle içi sınırlar aile kümeleriyle şekillenmiştir.

Depremden önceki evinizde ne kadar zamandır yaşıyordunuz?

Zamanla bu evler sadece barınma alanları değil, üretim mekanları haline gelmiştir. Özellikle dışçılık, geleneksel kuyumculuğun modern bir versiyonu olarak ortaya çıkmış ve bazı sakinler geçimlerini evde protez üretimiyle sağlamıştır. Bu dönüşüm, ev ve mahalle mekânında üretim ile kuşaklar arası bilgi aktarımının kesişimini göstermektedir. Yine de Emek ve Altınçay yıllarca devlet planlama süreçlerinin dışında kalmış, "çöl", "çingene mahallesi" ve "yabancı semti" gibi aşağılayıcı tabirlerle anılmış ve temel kamu hizmetlerinden mahrum bırakılmıştır.

1980'ler-1990'lar: Yoksullaşma, marjinalleşme ve topluluk dayanışması

1980'lerden itibaren Türkiye'deki sanayileşme, Domların zanaat temelli geçim kaynaklarını ekonomik açıdan sürdürülemez hale getirmiştir. Kuyumculuk, kalaycılık ve demircilik gibi meslekler giderek yok olmuş, üretim fırsatlarından yoksun kalan mahalleler yoksullaşmıştır. Erkekler mevsimlik iş için şehir dışına gitmeye başlamış, mahalleler daha geçici ve hareketli bir karakter kazanmıştır. Kadınlar ise ağırlıklı olarak ev içi emek veya düşük ücretli, güvencesiz işlerde çalışmıştır. Mahalleler fiziksel olarak daha yerleşik hâle gelse de, yasal tanınma, temel hizmetler ve istikrarlı geçim kaynaklarından yoksun kaldığı için kalıcılık hissi kırılgan kalmıştır.

1970'lerin başında yaşanan yıkıcı bir çadır yangını Dom yerleşiminin büyük kısmını yok ettikten sonra, belediye topluluğun Emek Mahallesi'nin üst kesimlerindeki hazineye ait araziye yerleşmesine izin verdi. Resmî destek veya yasal güvence olmaksızın, mahalle tamamen kolektif çabayla ve akrabalık temelli emekle inşa edildi.

1980–2000 arasında Emek ve Altınçay yerleşik görünse de bir nevi beklemedeydi. Devlet açısından görünmez kabul edilip temel altyapı ve sosyal hizmetlerden yoksun bırakılmıştır. Hazine arazisine yerleşmiş olan ve yerel otoritelerin insiyatifi ile yaşamakta olan Dom sakinleri, Türkiye’de benzer yerler için uygulanan resmi tanıma ve kentsel dönüşüm programlarından dışlanmışlardır. Damgalanmış konumları ve tapusuzlukları nedeniyle altyapı yatırımlarından mahrum kalmışlardır. Bu dönemde topluluk, gündelik yaşamı sürdürmek için kendi dayanışma ağlarına yaslanmış, karşılıklı yardım, ortak çocuk bakımı ve kolektif ritüellerle mahalle mekânlarını savunmuştur.

boyunca kentsel dönüşüm ve yerinden edilme tehditleriyle karşılaşmıştır. 2013 yılında Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Emek ve komşusu Aksaray’ı “Riskli Alan” ilan etmiş; bu karar mahallelerin mekânsal dokusunun silinmesine ve nüfusunun önemli kısmının yerinden edilmesine yol açacak kentsel dönüşümün önünü açmıştır. Topluluğun bu planlara karşı direnişi, mekânsal aidiyet ve kolektif hafızanın gücünü bir kez daha göstermiştir.

2000’lerden günümüze: Tanınma, kent baskısı ve yeni göçler

2000’lerden itibaren, bazı idari gelişmeler mahallelerin statüsünü etkilemeye başlamıştır. 2013–2014 yıllarında Hatay’ın büyükşehir belediyesi ilan edilmesiyle Emek ve Altınçay mahalle statüsü kazanmıştır. Bu statü, sınırlı ölçüde kentsel hizmetlere erişim sağlasa da, tarihsel dışlanmanın yarattığı derin eşitsizlikleri gidermede yetersiz kalmıştır. Aynı dönemde kentleşme hızlanmış, Domların yaşadığı daha önce gelişmemiş alanlar yapılaşmaya açılmıştır. Eskiden şehrin dışında olan bu mahalleler, genişleyen kentsel doku içinde merkezi konumlara gelmiştir.

Bu dönemde Suriye iç savaşından kaçan Dom ve diğer gruplar Hatay’ın çeşitli bölgelerine, özellikle Saraykent gibi mahallelere yerleşmeye başlamıştır. Bu göç, sosyal yapıyı çeşitlendirmiş ancak yoksulluk, konut ve ayrımcılık sorunlarını da yoğunlaştırmıştır. Emek ve Altınçay, yeni göç dalgasının temas bölgeleri olurken 2010’lar

1980 ile 2000 yılları arasında Dom mahallelerinde temel altyapı ve hizmetler bulunmuyordu ve Türkiye’nin diğer bölgelerindeki benzer alanları kapsayan imar ve düzenleme programlarından dışlanmışlardı. Toplumsal damgalama ve tapu eksikliği, kamu yatırımlarına ve iyileştirme çalışmalarına erişimi engelledi.

Fotoğraf 03: Google Street View aracılığıyla artık yıkılmış olan eski evin yeniden ziyaret edilmesi. Bir anket katılımcısı tarafından paylaşılan fotoğraf.

Deprem öncesi Dom topluluğunun günlük yaşamının görselleştirilmesi

Yukarıda da anlatıldığı gibi, depremden önce Domlar Antakya'nın merkezi ve yarı-merkezi mahallelerinde, öncelikle Emek ve Altınçay'da, sonrasında ise Saraykent'te toplu olarak yaşamaktaydılar. Görüşülen kişiler, yakın ve bir arada yaşamının dışarıdan gelen etiketlenme ve dışlanmaya karşı bir koruma yöntemi olduğunu belirtmiştir. Azınlık olarak marjinalleşen bir grup olmaları sebebiyle, toplum olarak beraberlik hissi, hem güven duygusunu desteklemiş hem de Domari dilinin ve kültürünün korunup nesilden nesile aktarılmasına imkân sağlamıştır.

Bu mahallelerde hayat, genellikle geçici ve kayıt dışı işlere dayalı ekonomik bir yapı tarafından şekillenmekteydi. Müzisyenlik, hurda toplamak, yük taşıyıcılığı gibi işler, ailelerin başlıca gelir kaynakları arasında yer almaktaydı. Eğitim, sağlık ve konut gibi temel hizmetlere erişimdeki yapısal eşitsizlikler, Dom toplulukları için hayatı sürekli bir mücadele haline getirmiştir. Buna karşın, birbirleri arasında kurdukları dayanışma ağları özellikle çocuk bakımı, hasta desteği ve ortak karar alma süreçlerinde hayati bir rol oynamıştır.

Sosyal mekânlar ve kolektif hafıza

Topluluk içindeki düğünler, cenazeler, dini bayramlar ve özel günler, Domlar için önemli bir araya geliş anları olup kolektif hafızayı tazeleme ve kimliklerini yeniden üretme işlevi görmüştür. Araştırmada mahalle yerleşimleri ve temel ortak alanlar haritalanmıştır. Birincil sosyalleşme noktaları arasında kapı önleri (%90 katılımcı tarafından belirtilmiş), bahçeler ve avlular (%68), özellikle Emek'teki "boşluk" olarak adlandırılan iki açık alan (%58) öne çıkmıştır.

Bu fiziksel buluşma noktaları, kültürel pratiklerin ve aidiyet duygusunun taşıyıcıları olarak işlev görmüştür. Kapı önlerinde yapılan küçük sohbetler, çocukların birlikte büyüdüğü sokaklar ve bahçeler, paylaşılan yemekler ve düğünlerde yapılan halaylar, Dom topluluğunun kolektif kimliğini güçlendiren günlük uygulamalar olarak öne çıkmaktadır. Sakinler düğünler, cenazeler, topluluk toplantıları, aile ziyaretleri, futbol maçları ve çay, kahve ve sohbetin merkezinde olduğu gayri resmi buluşmalar gibi anılarını paylaşmıştır.

Çekirdek ailenizde kaç kişi birlikte yaşıyordu?

- Kalabalık Aileler (6 kişi ve üzeri)
- Orta Kişili Aileler (4-5 kişi)
- Az Kişili Aileler (1-3 kişi)

Ailenizde birlikte yaşayan toplam kişi sayısı kaçtı?

- Büyük Aile (7+ kişi)
- Orta Aile (5-6 kişi)
- Küçük Aile (3-4 kişi)
- Çok Küçük Aile (1-2 kişi)

Fotoğraf 04: Depremden önce mahallelerde günlük yaşam. Bir anket katılımcısı tarafından paylaşılan fotoğraf.

“Biz fırın yaptık ki milletimiz pişirsin, meslek sahibi olsun diye. Ama ekmeğimizi yemediler.”
(Domlar arasında aktarılan sözlü bir deyiş)

Mezarlık (Domlara ayrılmış bir bölüm dahil), Altınçay deresi, bazı camiler, taksi durağı ve Cumhuriyet Caddesi (şehir merkezine çıkan ana arter) gibi işaretlerin yanı sıra, katılımcılar topluluk hafızasında yer etmiş bir dizi gayri resmi referans noktası ve yerel figürlerden de bahsetmiştir. “Şu kişinin dut ağacı”, “eski mahalle tandırı” ya da “Cuma Amca'nın kamelyası” gibi bu tür gayri resmi işaretler, topluluğun yerel hafızasında önemli roller üstlenmektedir. Mekânlar, nesilden nesile aktarılan yaşayan bilgiyle iç içe geçmiştir.

“Yerleşik olan topluluklar hayatın her alanında göçebe olan biz Dom toplulukları her zaman dışladı, çünkü bizleri hep potansiyel suçlu olarak gördüler....”

(Domlar arasında aktarılan sözlü bir deyiş)

≡≡≡ Sakinler düğünler, cenazeler, topluluk toplantıları, aile ziyaretleri, futbol maçları ve çay, kahve ile sohbet ve muhabbet etrafında şekillenen samimi buluşmaları hatırladılar.

Fotoğraf 05: Dom sakinlerinin hanehalkı anketi sırasında paylaştığı, eski mahallelerini ve faaliyetlerini hatırlatan fotoğraflar (2025).

Fotoğraf 06: Büyükdalyan I konteyner kentinde düzenlenen "Yaşayan Miras" atölyesi. Fotoğraf: Francesco Pasta.

Geçim kaynakları

Tarih boyunca Dom toplulukları, hayvancılık, mülkiyet ve savaşı reddeden yaşam tarzlarıyla tanınmıştır. Ancak 1950'lerden sonra Türkiye'de tarımın makineleşmesi ve kırsal üretim modellerindeki değişiklikler, geleneksel geçim kaynaklarını sürdürmelerini giderek zorlaştırmıştır.

Demircilik ve kuyumculuk gibi geleneksel zanaatlar azaldıkça, Domlar büyük ölçüde resmi ekonominin birçok alanının dışında bırakılmış ve düşük ücretli, emek yoğun işlere itilmiştir. Bu işler çoğunlukla fiziksel olarak zorlayıcı, ekonomik olarak istikrarsız ve sosyal güvenlik erişimi açısından dışlayıcı olmuştur. Bazı üyeler ise alternatif gelir kaynaklarına yönelmiş; atık toplama, hurda ticareti, falcılık, deri işleri, ev temizliği, inşaat işleri ve mevsimlik tarım işçiliği gibi alanlarda çalışmıştır.

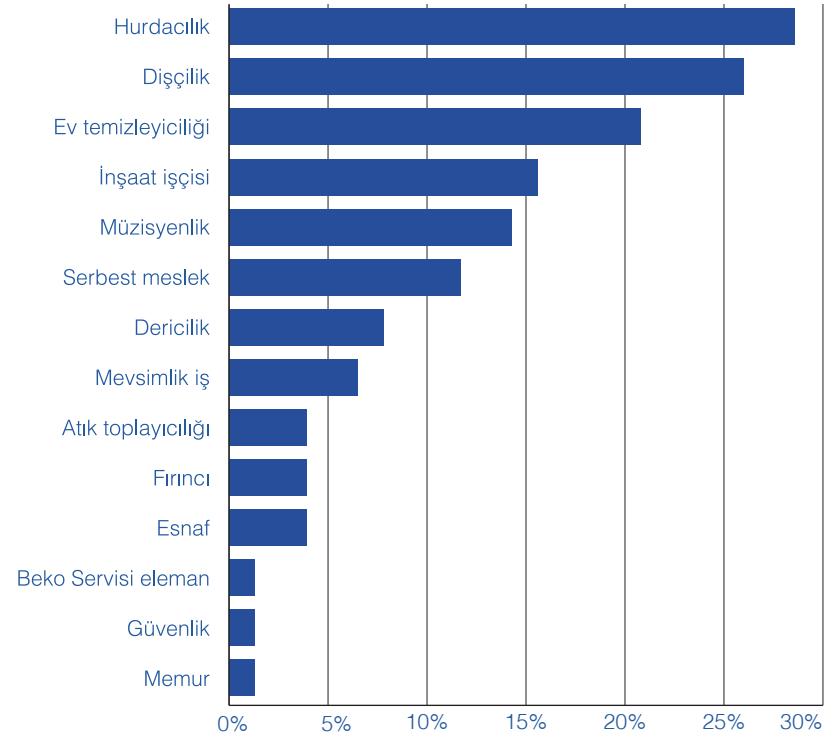
Geleneksel olarak Domlar, düğün ve kutlamalarda müzisyenlik, geleneksel dişçilik (bkz. Kutucuk) ve dini törenlerde sünnetçi olarak da gelir elde etmiştir. Ancak zamanla, kamu alanlarının daralması, ayrımcı söylemler ve yasal düzenlemeler bu meslekleri de kısıtlamıştır.

Topluluk üyelerinden bazıları küçük ölçekli dükkan veya mahalle işletmeleri yürütmekte; bazıları ise teknik servis, güvenlik, sağlık gibi alanlarda ya da kamu görevlisi gibi resmi hizmet sektöründe çalışmaktadır. Yine de birçok Dom, stabil bir iş olmaksızın "serbest meslek" ya da "isteğe bağlı" işler yaparak günü kurtarmaktadır. Bu durum, hem ekonomik istikrarsızlık hem de sosyal güvencesizliği kalıcı hale getirmektedir.

Birçok evde yaşam alanları sadece ikamet amacıyla değil, aynı zamanda dişçilik odası, hurda deposu veya deri işleme alanı gibi

gelir getirici faaliyetler için de kullanılmıştır. Bu ev içi dönüşümler, genellikle var olan cinsiyete dayalı iş bölümü doğrultusunda şekillenmiştir. Erkekler başta dişçilik gibi gelir getirici işlerle meşgulken, kadınlar çoğunlukla ücretsiz ev içi emek ya da düşük ücretli, güvencesiz işlerde çalışmıştır. Bu dengesizlik, daha geniş patriyarkal normların bir yansıması olmakla birlikte, kadınların çocuk bakımı, ritüel organizasyonu ve sosyal ağların sürdürülmesi yoluyla topluluk yaşamını ayakta tutmadaki vazgeçilmez rollerini de ortaya koymaktadır.

Çekirdek ailenizdeki başlıca geçim kaynakları nelerdi?

Dişçilik

Altın diş yapımı gibi özgün zanaatlar, Domların zamanla dişçilik alanında uzmanlaşmasına neden olmuş; bu uzmanlık Türkiye'de ve yurt dışında edinilen deneyimlerle gelişmiştir. Topluluğun anlatılarına göre bu dönüşümün eşiği, Reyhanlı yakınlarındaki Horlak köyünde topluluk büyüğü Hüseyin Ali'nin ilk altın diş üretmesiyle başlamış ve geleneksel kuyumculuk bilgisini yeni bir mesleğe dönüştürmüştür.

Bu zanaat pratiği, evlerin ve avluların çalışma alanlarına dönüşmesini sağlamış; altın ve gümüş dişlerin üretimi, daha sonra kemik tozuyla yapılan protezlerle çeşitlenmiştir. Modern dünyada geçim olanaklarının daralmasıyla, Domlar yaşadıkları alanları üretim mekânlarına dönüştürerek ayakta kalmanın yollarını aramışlardır.

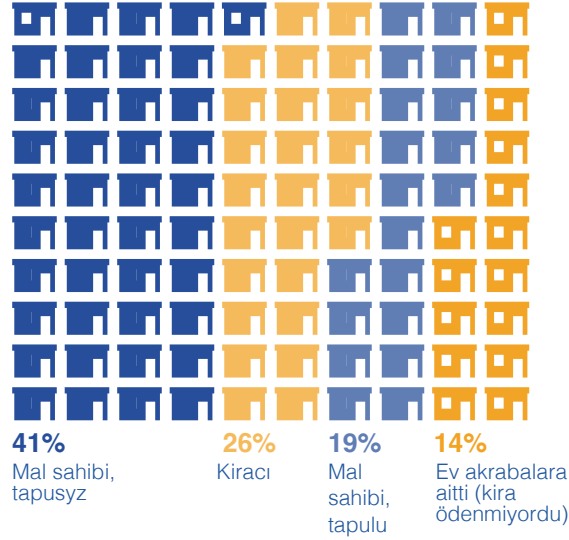
Ekonomik zorluklar ve baş etme stratejileri

Düşük hane gelirleri (katılımcıların %44'ü 10–15.000 TL, %33'ü 5.000 TL'nin altında bildirmiştir) ve çoğunlukla kayıt dışı, düşük ücretli işler nedeniyle Dom sakinleri giderleri en aza indirecek şekilde yaşamlarını sürdürmüştür. Katılımcıların %25'i kiracı olmasına rağmen, çoğunluk aile evlerinde kira ödemedi yaşamaktaydı — ancak sadece %19'unun resmi tapusu bulunmaktaydı. Bu durum, konut güvenliğini zayıflatmakla kalmayıp hane halklarının ekonomik şoklara karşı dirençlerini de azaltmaktadır. Çoğu katılımcı için temel harcamalar yiyecek, faturalar, ulaşım ve sağlık gibi zorunlu ihtiyaçlarla ilgilidir.

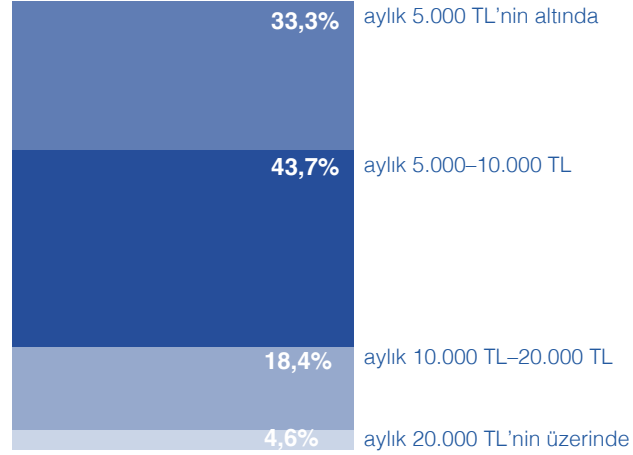
Aile ve toplum temelli karşılıklı destek ağları önemli bir rol oynamıştır. Ev içindeki iş yükü paylaşılırken, halı yıkama veya yemek hazırlama gibi kolektif faaliyetler kapı önlerinde veya avlularda insanları bir araya getirmiştir. Bu tür toplu etkinlikler hem ekonomik tasarruf hem de sosyal dayanışma açısından önemli işlevler görmüştür. Çocuklara aile üyeleri veya komşular bakarken, yaşlılar huzurevlerine verilmek yerine geniş aile evlerinde kalmaya devam etmiştir. Bu bakım uygulamaları sadece maddi destek değil, aynı zamanda kültürel ve duygusal dayanışmanın da göstergesidir.

İnsanlar temel ihtiyaçlarını karşılamak için haftalık pazarlar ve mahalle bakkallarına yönelmiş, büyük marketlere göre daha uygun fiyatlar, küçük miktarlarda alışveriş yapabilme ve esnek ödeme seçenekleri sundukları için bu yerleri tercih etmiştir. Örneğin, bir kişi sabah kalktığı anda günlük ihtiyaçlarını mahalle bakkalından çok küçük miktarlarla karşılayabilmektedir — 5 TL yumurta, 5 TL peynir, 5 TL zeytin gibi. Büyük süpermarketlerin toplu alışveriş ve nakit ödeme talebinin aksine, bu yerel dükkanlar müşterilerin güven ve tanışıklık temelinde küçük günlük borçlarını kaydederek kredili alışveriş yapmalarına olanak sağlamıştır. Bu karşılıklı güven ve toplumsal dayanışmaya dayalı gayri resmi ekonomik döngü, yoksul hanelerin günlük harcamalarını yönetmelerine ve toplum temelli yöntemlerle geçimlerini sürdürmelerine imkân vermiştir.

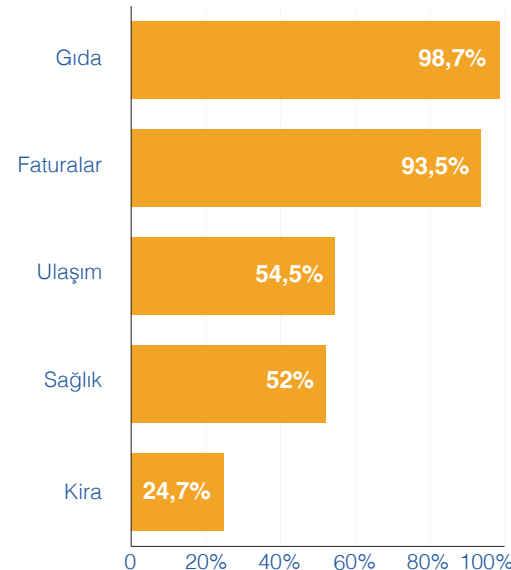
Hanenizin mülkiyet durumu neydi?

Çekirdek ailenizin aylık geliri ne kadardı?

Hanenizdeki başlıca giderler nelerdi?

Fotoğraf 07: Depremlerden sonra ve yıkımlardan önce Emek Mahallesi sokakları. Fotoğraf, bir anket katılımcısı tarafından paylaşılmıştır.

Konut tipolojileri

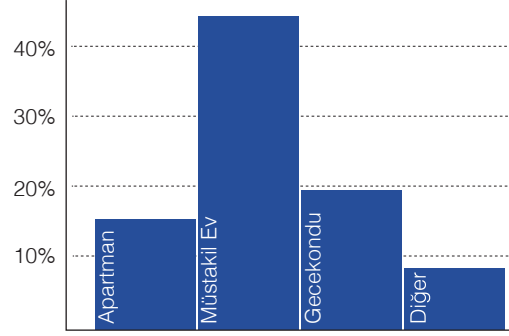
Anket ve görüşmeler, Domların geliştirdiği konut biçimlerini ayrıntılı olarak ortaya koymuştur. %54'ü müstakil evlerde, %24'ü düşük katlı gecekonda tarzı yapılarda ve %20'si genellikle "aile apartmanı" olarak tanımlanan apartmanlarda yaşamaktaydı. Bu dağılım, Dom topluluğunun kent çevresindeki informal yerleşim uygulamaları ile şehir merkezinde kendini kurma çabalarının bir araya gelerek karma bir konut yapısı oluşturduğunu göstermektedir.

"Çekirdek" ve "geniş" aileler genellikle birbirine yakın mesafelerde, çoğunlukla aynı binada farklı birimlerde yaşamış; bu yapılar sık sık aileler tarafından ya işçi tutularak (%55) ya da kendi imkanlarıyla (%34) inşa edilmiştir. Bu durum, hem ekonomik kısıtlamalar hem de aile içi güven ilişkileri nedeniyle konutun bir "topluluk meselesi" haline geldiğini göstermektedir.

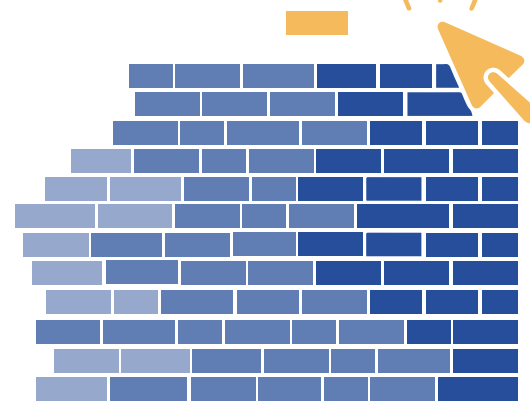
Açık alanlar günlük yaşamda önemli bir yer tutmaktadır: Katılımcıların %84'ü bahçe veya avluya, %78'i balkona ve %86'sı çatı terasına sahip olup, bu alanlar hem sosyal etkileşim hem de iş için kullanılmıştır. Bu alanlar ayrıca, kamusal mekânlardan dışlanan bir topluluğun günlük sosyal yaşamını yeniden kurduğu mekânlar olarak da işlev görmüştür.

Antakya'daki Dom mahallelerinde, konut alanları sadece ikamet için değil, gelişen bir zanaatkarlık mirası tarafından şekillenen üretim alanları olarak da kullanılmıştır. Yaklaşık üçte bir katılımcı, evlerinin bir kısmını dışçılık, hurda ticareti, zanaatkarlık, fırıncılık, kuş besleme veya çeşitli ticaretlerin depolanması gibi işlerle ilişkilendirmiştir. Konutun çok işlevli kullanımı, hem gelir sağlama zorunluluğunu hem de topluluğun tarihsel olarak ev ve iş alanlarını farklı şekilde ayırma biçimlerini yansıtmaktadır.

Evinizin yapı tipi neydi ?

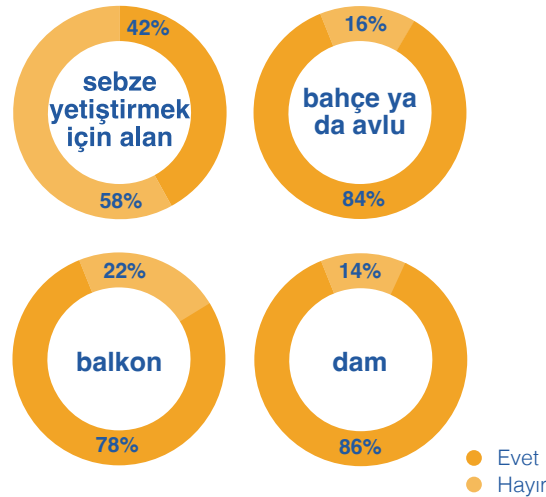

Eviniz nasıl inşa edildi?

- Aile olarak kendimiz inşa ettik (38,3%)
- İşçilerin desteğiyle inşa ettik (56,8%)
- Zaten inşa edilmiş olarak satın aldık (16,0%)

Evinizde aşağıdakilerden hangileri vardı?

- Evet
- Hayır

Kiremit çatılı yapı
Çatı, ahşap kirişler üzerine plastik örtü serilerek ve kiremit döşenerek inşa edilmişti. Kiremitlerin uçmaması için bazen üstlerine taşlar konurdu.

Odun sobası ve baca
Evin yanındaki küçük bir kulübede kış için odun depolanırdı. Evin içindeki soba evi ısıtır, bacası çatıdan çıkardı.

Komşuyla meyve paylaşımı
"Avluda bir meyve ağacı vardı. Mevsimi gelince komşular gelip meyve toplardı. Ben meyveyi reçel, kurutma ya da pestil için değil, sadece taze yemek için yetiştirirdim... Herkese verirdim, çok güzeldi."

Dışarda tuvalet
Tuvalet, pek çok evde olduğu gibi ana yapının dışında yer alıyordu.

Yumurta için tavuk
Avluda birkaç tavuk beslenirdi. Mahmut, "sadece yumurta içindi," diye vurguladı — et için değil.

Tuğla duvarlar
Evin duvarları basit tuğla örgüyle örülmüştü.

Müzik yapılan bahçe
"Müziyen arkadaşlarımla hep bahçede buluşur, prova yapardık," diye hatırlıyor Mahmut. Asmanın gölgelediği alan, çalıp söyleyip vakit geçirdikleri yerd.

"Benim adım Mahmut, müzisyenim. Depremden önce düğünlerde, kutlamalarda grubumla birlikte çalışıyordum. Emek Mahallesi'nde tek katlı bir evde yaşıyorduk, 1970'lerde annemle babamın yaptığı bir gecekonduydu. Eşim ve üç çocuğumuzla birlikte oradaydık. Evin iki odası vardı — biri bize, biri çocuklara aitti, ortada da bir mutfak vardı. Hayatımda yaşadığım ikinci evdi ve çok iyi bakmıştım. Girişine sağlam, güzel bir kapı taktırıştım. Bahçeye bir ceviz ağacı ve bir portakal ağacı dikmişim. Tavuk besliyorduk, onlara da kendimiz bakıyorduk. Kışlık odunları saklamak için küçük bir depo yapmıştım. Evin önünde, asmanın üzerine dolanabileceği bir yapı vardı, gölge sağlıyordu. Özellikle yazın hep orada otururduk. Bazen diğer müzisyenlerle orada müzik çalışırdık. Çocuklar bahçede oynardı, biz de dışarıda yemek yerdik, çoğu zaman komşularla ya da arkadaşlarla birlikte."

Mahmut'un Evi

Mahmut, ellili yaşlarında bir müzisyendir ve ailesiyle birlikte bir miktar yeşil alan ve açık alanı olan, tek katlı, tuğladan yapılmış bir gecekonduda yaşıyordu. Bu tip evler Emek, Altınçay ve Saraykent'te yaygındı ve genellikle 1970'lerde Dom ailelerinin yerleşik yaşama geçtiklerinde inşa ettikleri ilk evlerdi. Zamanla kısmen genişletilmiş olsalar da çoğu zaman tapuları yoktu.

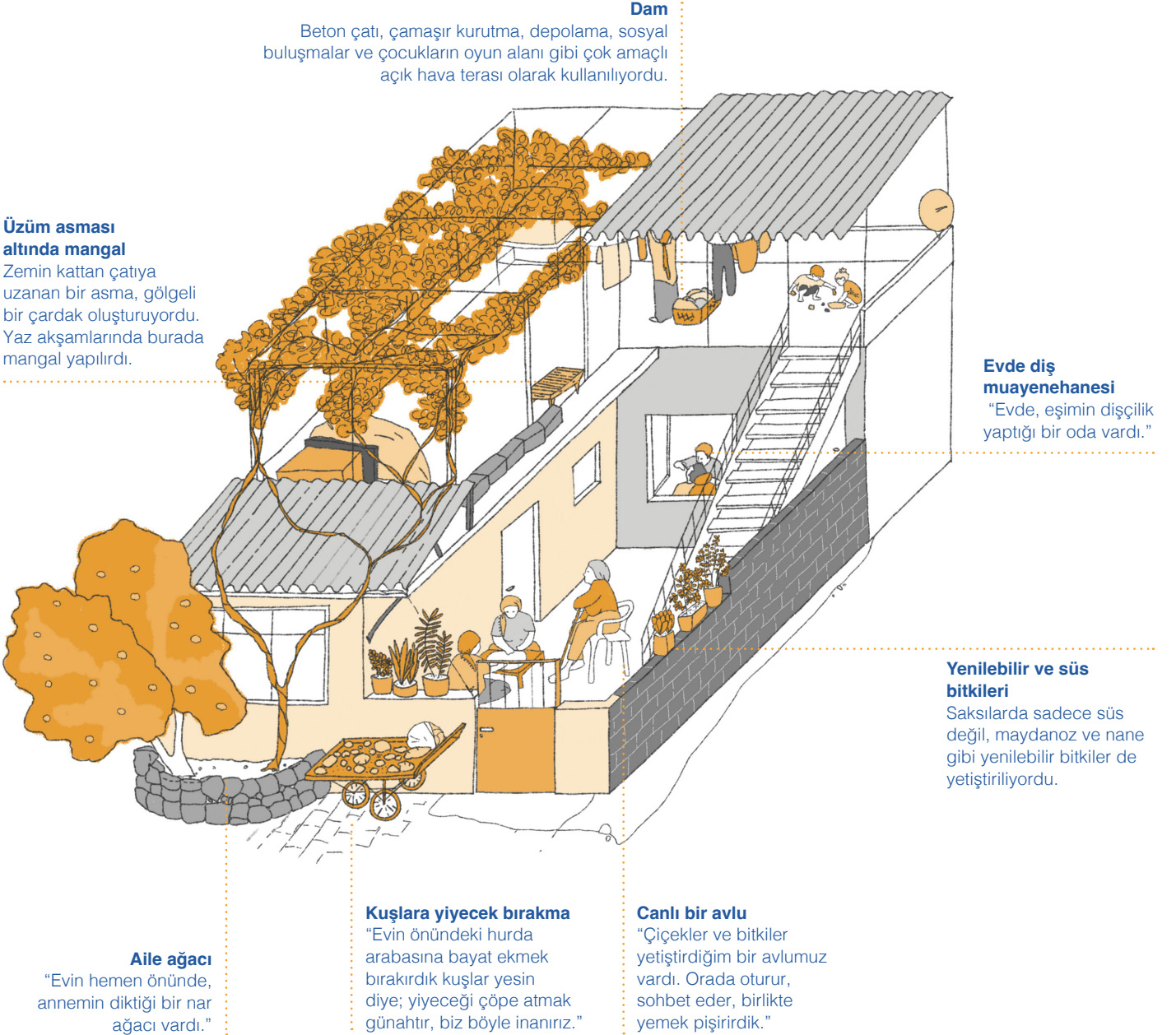
Selma'nın Evi

Temizlik işlerinde zaman zaman çalışan, kırklı yaşlarında bir kadın olan Selma, Altınçay Mahallesi'nde tek katlı bir gecekonduda yaşıyordu. Ev, aile tarafından kendi imkânlarıyla inşa edilmiş, daha sonra genişletilerek çekirdek ailenin ötesindeki akrabaların da barınabileceği hale getirilmişti; ancak yapı tek katlı kalmıştı.

“Bir zamanlar sadece bir çadır ve bir baraka vardı. Sonra annem ilk odayı tuğlayla yaptırdı, biz de üzerine betonla başka odalar ekledik. Altınçay'da iki nesildir yaşıyoruz, çocukları da sayarsak üç nesil. Ama hiç tapumuz olmadı, bu yüzden şimdi bize ev verilmiyor.

Çatıya kadar kullanabilelim diye merdiven yaptık; çamaşırları hep orada asardık, su deposunu ve diğer malzemeleri orada tutardık. Yazları, asmanın gölgesinde oturmak, akşamları mangal yapmak çok keyifliydi. Çiçek yetiştirdiğim, maydanoz, nane, biber gibi mutfak otları ektiğim bir avlumuz vardı. Orada oturur, sohbet eder, birlikte yemek pişirirdik. Çocuklar dışarıda, avluda ya da çatı terasında oynayabiliyordu.

Kız kardeşim, eşi vefat ettikten sonra yeniden bizimle yaşamaya başladı. Eşim dişçi, evin içinde onun için hazırladığımız bir odada çalışıyordu.”

Dam

Beton çatı, çamaşır kurutma, depolama, sosyal buluşmalar ve çocukların oyun alanı gibi çok amaçlı açık hava terası olarak kullanılıyordu.

Üzüm asması altında mangal

Zemin kattan çatıya uzanan bir asma, gölgeli bir çardak oluşturuyordu. Yaz akşamlarında burada mangal yapılırdı.

Evde dış muayenehanesi

“Evde, eşimin dişçilik yaptığı bir oda vardı.”

Yenilebilir ve süs bitkileri

Saksılarda sadece süs değil, maydanoz ve nane gibi yenilebilir bitkiler de yetiştiriliyordu.

Aile ağacı

“Evin hemen önünde, annemin diktiği bir nar ağacı vardı.”

Kuşlara yiyecek bırakma

“Evin önündeki hurda arabasına bayat ekmek bırakırdık kuşlar yesin diye; yiyeceği çöpe atmak günahtır, biz böyle inanırız.”

Canlı bir avlu

“Çiçekler ve bitkiler yetiştirdiğim bir avlumuz vardı. Orada oturur, sohbet eder, birlikte yemek pişirirdik.”

Çatıda güvercin kümesi

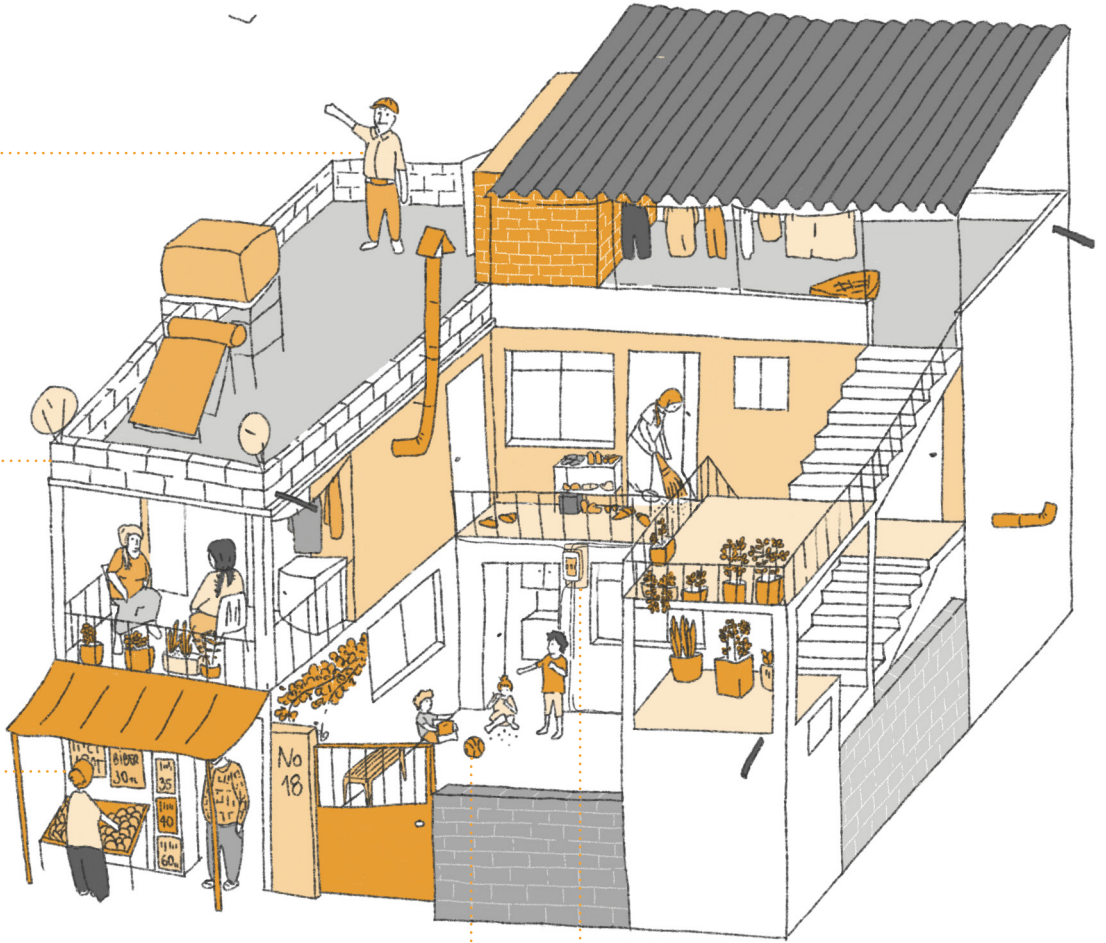
"Çatıda bir güvercin kümesim vardı, orada güvercin beslerdim."

Katlar zamanla eklendi

Ev zamanla genişletilmişti. İlk kat Adem'in babası tarafından yapılmış, daha sonra Adem'in oğlu evlendiğinde ikinci ve üçüncü katlar sırayla eklenmişti.

Küçük mahalle bakkalı

Adem'in oğlu, zemin kattaki odalardan birini küçük bir bakkala çevirmiş, dükkân doğrudan sokağa açılıyordu.

Avlu

Bahçe bulunmuyordu çünkü bölge tamamen yapılaşmıştı. Ancak demir kapının hemen içinde küçük bir açık avlu kalmıştı. Evdeki pencerelerin çoğu bu avluya bakıyordu. Çocuklar genellikle burada oynar, avlu ortak yaşam alanı işlevi görürdü.

Ortak altyapı ve sayaçlar

"Tüm katlar aynı su ve elektrik hattına bağlıydı, bu yüzden şimdi depremden sonra üç katlı bir evde yaşamış olmamıza rağmen sadece bir daire hakkımız olabilir."

Adem'in Evi

Altmışlı yaşlarında olan Adem, Altınçay Mahallesi'nde zamanla genişlettikleri çok katlı bir binada geniş ailesiyle birlikte yaşıyordu. Kendisi ve eşi zemin katta, kayınvalidesi ve oğlunun ailesi ise ikinci katta, ayrı odalarda kalıyorlardı.

"Evin ilk katını babam yaptı. Oğlum evlendikten sonra, üst kata taşınabilmeleri için ikinci ve üçüncü katları ben ekledim. Onlar oraya yerleşince, zemin kattaki odalardan birini sokağa açılan küçük bir bakkala çevirdik. Oğlumla gelinim birlikte işletiyordu, mahallenin küçük bir buluşma noktası olmuştu. Karımın annesi de bizimle yaşıyordu, ikinci katta kendine ait bir odası vardı. Çatıda, güvercinlerim için bir kümes yapmıştım. Onlarla ilgilenmek benim için bir uğraştı. Bu evin hiçbir zaman tapusu olmadı, bu yüzden yeni bir daire almaya hak kazanamadık. Son zamanlarda, eğer adımıza su veya elektrik faturası gösterebilirsek başvuru yapabileceğimizi söylediler. Ama üç katın da su ve elektrik aboneliği ortaktı, bu yüzden başvursak bile bize belki sadece bir daire verirler. Oysa biz üç kata yayılmış şekilde yaşıyorduk."

Seda'nın Evi

Orta yaşlarda olan Seda, Saraykent Mahallesi'nde, geniş ailesinin üyeleriyle birlikte inşa ettikleri çok katlı bir binada yaşıyordu. Her dairede farklı akrabalar oturuyor, binanın bir dairesi ise kiraya veriliyordu. Elektrik, su gibi altyapılar ortaktı; eğer tapu varsa, bu genellikle tüm binayı kapsıyor, bireysel dairelere ait olmuyordu. Bu yapı tipi, özellikle Saraykent gibi daha yakın dönemde kentleşen mahallelerde, belli bir maddi imkâna sahip olan aileler arasında yaygındı.

“Saraykent'te eşimle birlikte zemin katta yaşıyorduk. Diğer dairelerde akrabalarımız vardı, bir daireyi de başka bir aileye kiraya vermiştik. 2000'lerde, Emek'ten buraya taşındığımızda binayı hep birlikte yaptırmıştık. Geniş bir terasımız vardı, önünde otururduk arkadaşlarla, aileyle; torunlarla oynardık. Yan dairede oturan kayınbiraderimle eşi, küçük bir bahçe yapmışlardı— çiçekler, yeşillikler ve binanın dört bir yanını saran kocaman bir asma vardı. Her dairenin bir balkonu vardı ama bazıları balkonlarını kapatıp verandaya çevirmişti. Çamaşır asmak, eşya koymak ya da iş yapmak için çatıyı hep birlikte kullanırdık. Binanın kenarında birkaç ağacın olduğu bir alan vardı. Düğünler ya da kutlamalar için sokakta yemek pişirmem istendiğinde orada ateş yakar, büyük kazanlarda yemekleri yapardım.”

Paylaşılan dam ve sonradan yapılan genişleme

En üst kat, oturmak ve bir araya gelmek için kullanılan paylaşılan kiremitli bir dam olarak tasarlanmıştı. Zamanla buranın bir kısmı kapatılarak yaşam alanına dönüştürüldü.

Balkonların verandaya ve odaya dönüştürülmesi

Her dairede bir balkon vardı. Bazı akrabalar daha sonra balkonlarını kapatarak kapalı veranda ya da oda haline getirdiler.

Dışarıda oturmak için fayanslı teras

Fayanslı teras sokağa açılıyordu ama yine de evin bir parçası gibi hissediliyordu. Burada halılar üzerinde oturuldu, Seda'nın yaşı ilerlemiş annesi ise plastik bir sandalyede oturmayı tercih ederdi.

Tek giriş ve iç merdiven

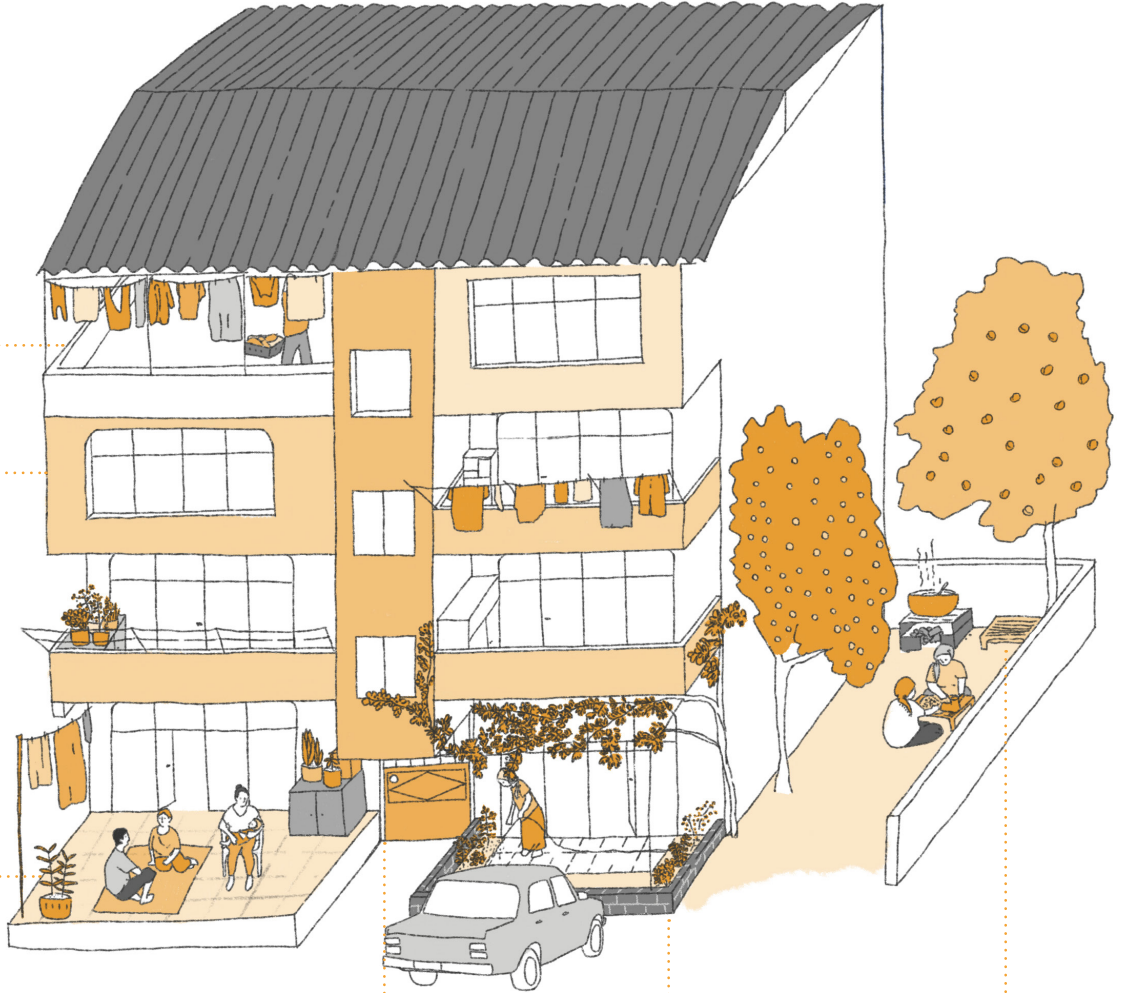
Binada tek bir ortak giriş ve iç merdiven vardı. Özellikle az kullanılan bazı odaların pencerelerinde cam yoktu.

Küçük bahçe ve asma

Seda'nın kayınbiraderi ve eşi, dairelerinin önünde küçük bir bahçe ve asma yetiştiriyordu.

Avluda açık hava yemek alanı

“Binanın avlusunda, büyük etkinlikler için insanlar benden yemek yapmamı istediğinde ateş yakıp yemek pişirdiğim bir alan vardı.”

Antakya'daki Domlar

Deprem öncesi evlerin coğrafi konumlandırılması, Antakya'daki Dom topluluklarının tarihsel olarak şehrin merkezi mahallelerinde yer aldığını göstermektedir. Bu konum, onların gelir sağlayan iş olanaklarına ve okullar, hastaneler, pazarlar ve toplu taşıma gibi temel hizmetlere erişimini mümkün kılmıştır (Bkz. **Harita 1**). Şehir merkezine yakın yaşam alanları, Dom topluluklarının yıllarca kent ağlarıyla bağlarını bir şekilde korumasına olanak vermiştir; bu, marjinalleşmelerine rağmen gerçekleşmiştir.

Örneğin, katılımcıların 80%'inden fazlası yerel sağlık ocağına veya okula 15 dakika içinde yürüyerek ulaşabildiklerini belirtmiştir. 88%'i için ise merkezi pazar ve eski şehir 30 dakikadan kısa sürede erişilebilir durumdaydı; 67%'si bu yerlere toplu taşıma ile gitmekteydi. Yoğun sosyal dışlanmaya rağmen, şehir merkezine olan yakınlıkları yalnızca fiziksel değil, sosyal erişim de sağlamış; günlük yaşama, ekonomik faaliyetlere, kamu hizmetlerine katılımı mümkün kılmış ve geçim kaynaklarının sürdürülmesi için hayati önemde olmuştur.

Emek

Emek, 1970'lerde Hatay'a göç eden Dom topluluklarının yerleşik hayata geçtiği ilk alandır. Bu dönemde Dom grupları bölgede çadırlar ve geçici barınaklar kurarak kalıcı yaşam alanları oluşturmuş ve böylece mahallenin ilk sakinleri olmuşlardır. Yerleştikleri arazinin büyük bölümü devlet mülkiyetinde olduğundan, Dom toplulukları yasal olarak "işgalci" (gecekondu sahibi olmayan) sayılmıştır. Emek, Dom kültürü için uzun yıllar önemli bir yaşam alanı olmayı sürdürmüş ve tahmini olarak yaklaşık 3.500–4.000 Dom bireyi bu mahallede yaşamıştır.

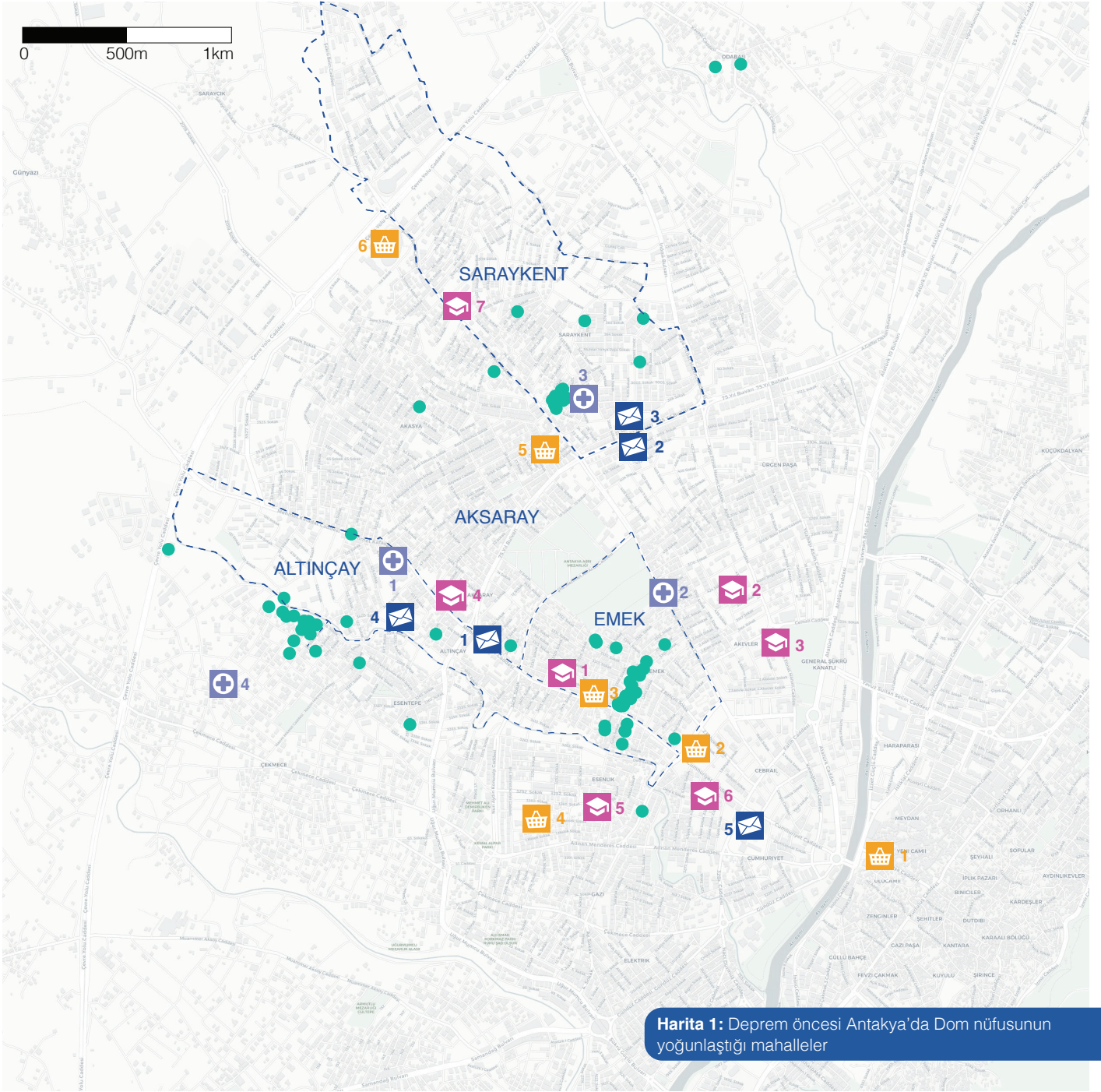
Altınçay

Bir zamanlar Emek'in bir parçası olarak kabul edilen Altınçay, Cumhuriyet Caddesi'nin bölgeyi ayırmasıyla giderek ayrı bir kimlik kazanmıştır. Mahallenin adını aldığı Altınçay Deresi, yerel halk için tarihsel öneme sahiptir. Topluluk yaşlılarına göre, Dom bireyleri bu derede altın arar, bulduklarını eritip diş veya takı yaparlarmış. Bu mahallede Dom ve Abdal topluluklarının yoğunluğu fazladır; deprem öncesi nüfusun yaklaşık 8.000–9.000 civarında olduğu tahmin edilmektedir. Diğer bölgelerde olduğu gibi, burada da arazinin çoğu devlet mülkiyetindedir ve topluluk üyeleri yine "işgalci" olarak sınıflandırılmıştır. 2013–2014'te Hatay'ın Büyükşehir statüsü kazanmasıyla gerçekleşen idari yapılandırma sırasında Altınçay'ın bazı kısımları Çekmece Mahallesi ve Defne ilçesine katılmıştır.

Saraykent

Saraykent, özellikle 2000'li yılların başından itibaren Dom topluluklarının giderek daha fazla yerleştiği alanlardan biridir. Paylaşılan tapulu arsaların nispeten daha uygun fiyatlı olması nedeniyle Dom aileler burada arsa satın almış ve yaşam biçimlerine uygun müstakil evler inşa etmiştir. Topluluk Saraykent'te daha dağınık bir şekilde yaşasa da, paylaşılan kültür ve kimlik üzerinden birlik duygusunu korumayı başarmıştır. Tahmini olarak yaklaşık 2.000–2.500 Dom bireyi bu mahallede yaşamıştır.

Antakya'daki Dom toplulukları, sosyal olarak dışlanmış olmalarına rağmen geçim kaynaklarına, hizmetlere ve uzun vadeli kentsel ağlara erişim sağlayan merkezi mahallelerde yaşamışlardır.

Harita 1: Deprem öncesi Antakya'da Dom nüfusunun yoğunlaştığı mahalleler

Çoğu sakin temel hizmetlere yürüyerek ulaşabiliyordu — 82% sağlık ocağına, 68,5% okula, 35% postaneye, 34% hastaneye. Toplu taşıma, Eski Antakya'daki çarşı (62%), hastane (44%) ve postaneye (48%) kolay erişim sağlıyordu. Çoğu kişi hastaneye (69%), sağlık ocağına (58%), okullara (54%) ve şehir merkezine (56%) 15 dakikadan kısa sürede ulaşabiliyordu.

LEJANT

● Katılımcının deprem öncesi evinin konumu

Okullar

1. Şehoğlu İlkokulu
2. B. Sabuncu Ortaokulu
3. H. Mursaloğlu İlkokulu
4. B. Gencay Anaokulu ve Ortaokulu
5. H. Özkan Ortaokulu
6. Atatürk İlkokulu

Sağlık hizmetleri

1. Eğitim ve Araştırma Hastanesi
2. Sağlık Ocağı (Emek)
3. Sağlık Ocağı (Saraykent)
4. Sağlık Ocağı (Çekmece)

Hizmetler

1. Post office (Cumhuriyet)
2. Post office (75. Yıl)
3. Yüzme Havuzu
4. HBB Spor Kompleksi
5. Sosyal yardımlaşma vakfı

Alışveriş

1. Çarşı
2. Perşembe pazarı
3. Salı pazarı
4. Cuma pazarı
5. Cuma pazarı
6. Primemall AVM

“Bizi en sevdiğin yere götür!”

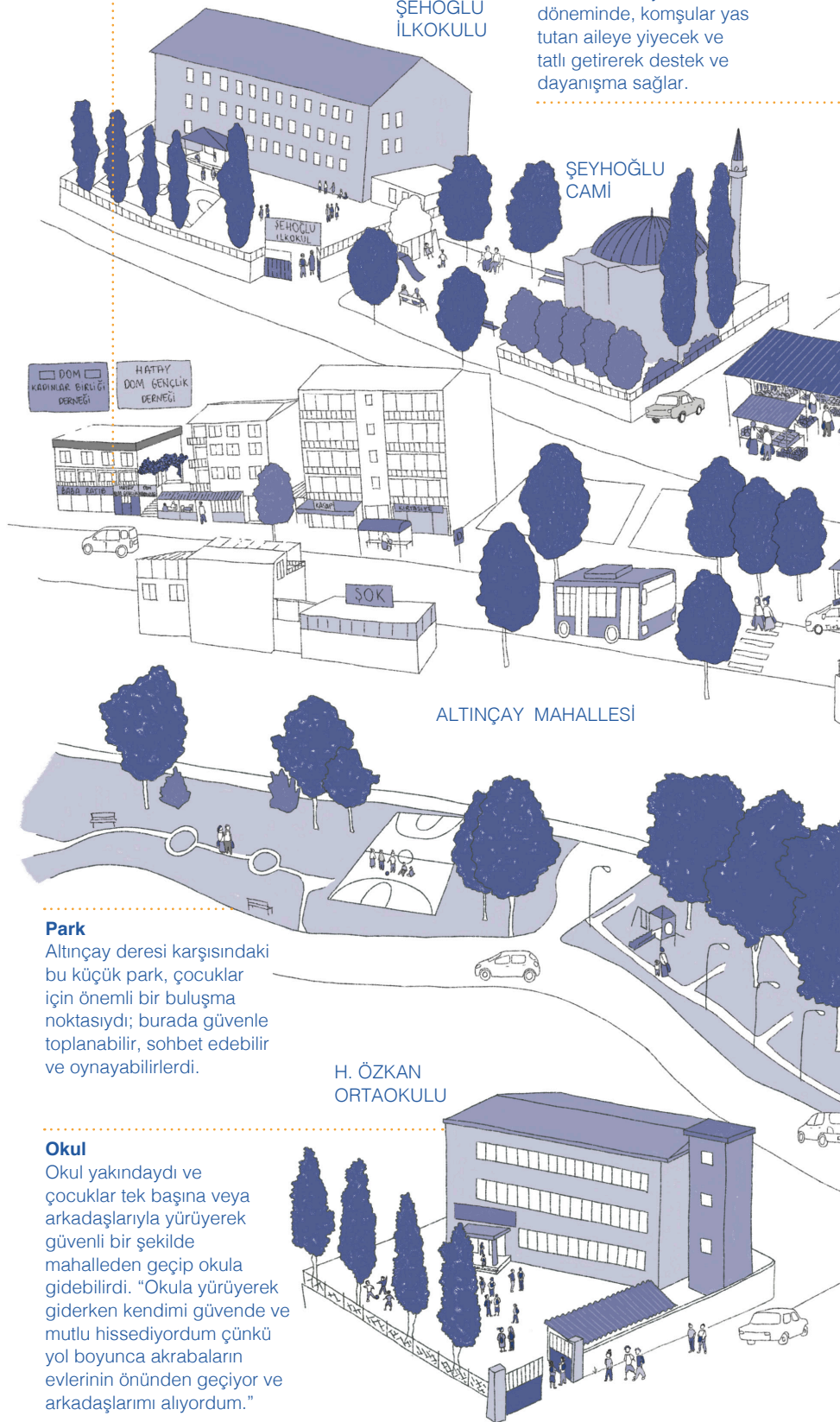
Her iki çizim röportajımız ve hanehalkı anketimiz, referans noktaları, faaliyetler, altyapı ve buluşma alanları da dahil olmak üzere paylaşılan mahalle mekânları hakkında bilgi topladı. Röportajlarda, Google Street View kullanarak sanal bir transekt yürüyüşü denedik; katılımcılardan evlerinden sevdikleri bir mekâna kadar bize rehberlik etmelerini ve yol boyunca yapı çevresini anlatmalarını istedik. Bu yöntem, afet sonrası yıkım ve yeniden inşa ile artık yok olmuş Dom mahallelerinin anılarını ve özelliklerini belgelememize yardımcı oldu.

Suriyeli dükkânları

Suriye savaşında, Dom aileleri de dahil olmak üzere birçok Suriyeli, uygun fiyatlı olması nedeniyle Emek ve Saraykent gibi mahallelerde yerleşti ve yerel halkla birlikte yaşadı.

Cenazeler

Cenazeler önemli toplumsal etkinliklerdi. Özellikle vefatın ilk haftasında yas döneminde, komşular yas tutan aileye yiyecek ve tatlı getirerek destek ve dayanışma sağlar.

“Evimizde bağımsızdık. Avlumuzda otururduk. Mahalleden gelenlerle bahçede otururduk. O yönü güzeldi yani. [...] Yahu kız isteme olurdu giderdik, ondan sonra mevlüt olurdu, ortak bir köy yeri gibi bir yerimiz vardı.”

Anonim görüşmeci

Park

Altınçay deresi karşısındaki bu küçük park, çocuklar için önemli bir buluşma noktasıydı; burada güvenle toplanabilir, sohbet edebilir ve oynayabilirlerdi.

Okul

Okul yakındaydı ve çocuklar tek başına veya arkadaşlarıyla yürüyerek güvenli bir şekilde mahalleden geçip okula gidebilirdi. “Okula yürüyerek giderken kendimi güvende ve mutlu hissediyordum çünkü yol boyunca akrabaların evlerinin önünden geçiyor ve arkadaşlarımı alıyordum.”

“Biz emek mahallesinde çocukluğumuzda ve gençliğimizde en güzel yıllarımızı yaşadık. Emek mahallesinde halı yıkarken beraber toplu oturup sarma içi yaparken, yaşlı insanlarla sohbetlerimiz, akraba birliğimiz [...] İnanın ki en güzel yıllarımız Emek Mahallesi’nde idi.”

B., 51 yaşında

MEZARLIK
Mezarlıkta tarihi bir Dom bölümü bulunuyordu.

Mahallede sosyalleşme
Kafe, park veya kahvehaneler yerine insanlar genellikle evlerin önüne serilen halılarda oturup çay, kahve ve ay çekirdeği paylaşarak komşularıyla sohbet eder.

Kentsel dönüşüm
Deprem öncesinde Emek tamamen yeniden geliştirilmek üzere planlanmıştı. Sahipleri anlaşma imzalamış parseller bazen yıkıldı ve boş yıkıntı olarak bırakıldı.

Topluluk gezileri
Piknikler veya deniz gezileri için topluluk kolektif hareket eder, büyük bir ortak araç organize eder ve yiyecek ile içecekleri birlikte hazırlar.

Salı Pazarı
Haftalık sokak pazarları, taze ve uygun fiyatlı ürünleri – gıda, giysi ve ev eşyaları – nedeniyle süpermarket veya dükkanlara tercih edilirdi. Yürüyerek gidilebilecek pazarlara Salı, Perşembe ve Cuma günleri gidilirdi.

EMEK MAHALLESİ

BOŞLUK

BOŞLUK

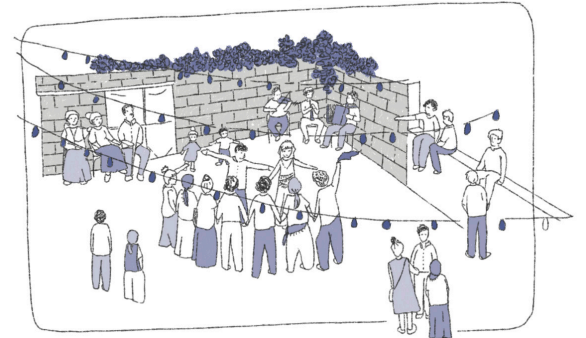
Boşluk
Emek Mahallesi'nde günlük sosyalleşme, topluluk toplantıları ve festivaller ile düğünler gibi özel etkinlikler için iki "boşluk" bulunuyordu.

Topluluk toplantıları (Gün)
"Altın günleri"ne benzer şekilde, komşuların her ay küçük bir miktar para biriktirdiği aylık toplantılar yapılır. Kimin o ay kolektif katkırı alacağı bir şekilde belirlenir.

CUMHURİYET
CADESİ

ALTINÇAY
DERESİ

Mahalle düğünleri
Okuntu adlı gelenekle düğünlere davet edilir; kumaş, çorap veya iç çamaşırı gibi eşyalar kapı kapı hediye edilir. Bu hediyeler davetiye işlevi görür. Düğün gününde tatlılar da kapı kapı dağıtılır, davullar eşliğinde akşam kutlamalarına davet edilir. Düğünler salonlarda değil mahalle sokaklarında yapılır; çünkü düğün salonlarının yeterince eğlence sunmadığına inanılır.

Afet sonrası yerinden edinme

Haritalama, Domların uzak geçici barınaklara taşındığını ve gelecekte önerilen yerleşim alanlarının daha da uzak olduğunu göstermiştir. Deprem mahallelerini yıktıktan sonra, diğer birçok sakin gibi Domlar da orijinal evlerinden çok uzaktaki konteyner yerleşimlerine nakledilmiştir (Bkz. **Harita 2**). Anket katılımcılarının çoğu, Dom sakinlerinin en yoğun olduğu geçici yerleşim olan Büyükdalyan l' da yaşamaktadır; ancak bazıları Kırıkhan gibi uzak noktalara dağılmıştır. Bu durum, hem mekânsal kopukluk hem de sosyal ağların parçalanması anlamına gelmektedir. Yer değiştirme süreci sadece fiziksel bir kayıp değil, aynı zamanda Dom topluluğunun şehre bağlarını sürdürebildiği sınırlı alanların

ortadan kalkmasıyla hafıza ve kimlik kaybına yol açmıştır.

Emek, Altınçay ve Saraykent'ten çoğu Dom sakini, eski mahallelerinde inşa edilen yeni konutlarda oturma hakkına sahip değildir. Yetkililerle yapılan gayriresmî görüşmeler, bu topluluklar için önerilen yeni yerleşim alanları arasında Kuruyer, Karaksı ve Maraşboğazı gibi uzak, hizmet ve ekonomik olanaklardan yoksun bölgelerin olduğunu göstermektedir. Bu alanlar, mekânsal dışlanmanın tekrarlandığı ve kentsel eşitsizliğin sürdürüldüğü yerler olarak değerlendirilebilir.

Depremlerin ardından Dom aileleri, sıklıkla birkaç kilometre uzaklıktaki Antakya genelindeki konteyner kentlere yerleştirildi. Bu yerinden edilme kalıcı hale gelme riski taşıyor; çünkü çoğu aile devlet konutlarına başvuruda bulunamıyor ve gayriresmî olarak gündeme gelen sınırlı sayıda yeniden yerleşim seçeneği şehirden uzak ve kentin dokusundan kopuk durumda.

“Depremden önce huzurlu bir hayatımız vardı. Depremden sonra konteyner kentte yaşamaya devam ediyoruz. Bir yandan hayatla mücadele ediyoruz. Yani hayatta kalmak için elimizden geleni yapıyoruz şu anda.”

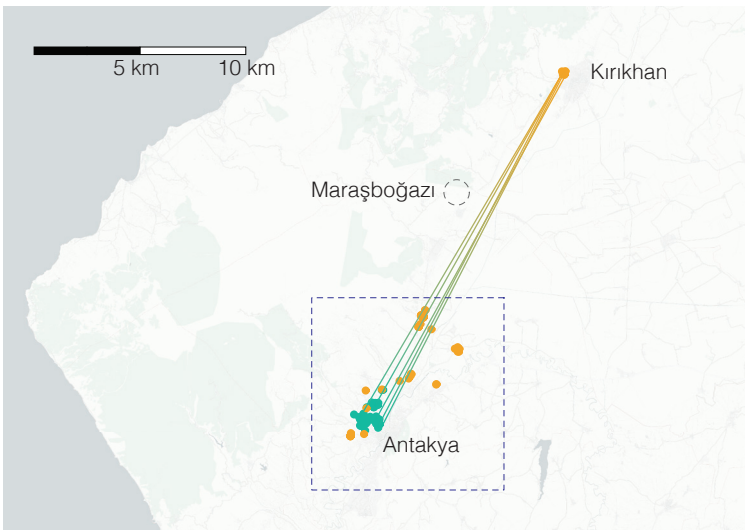
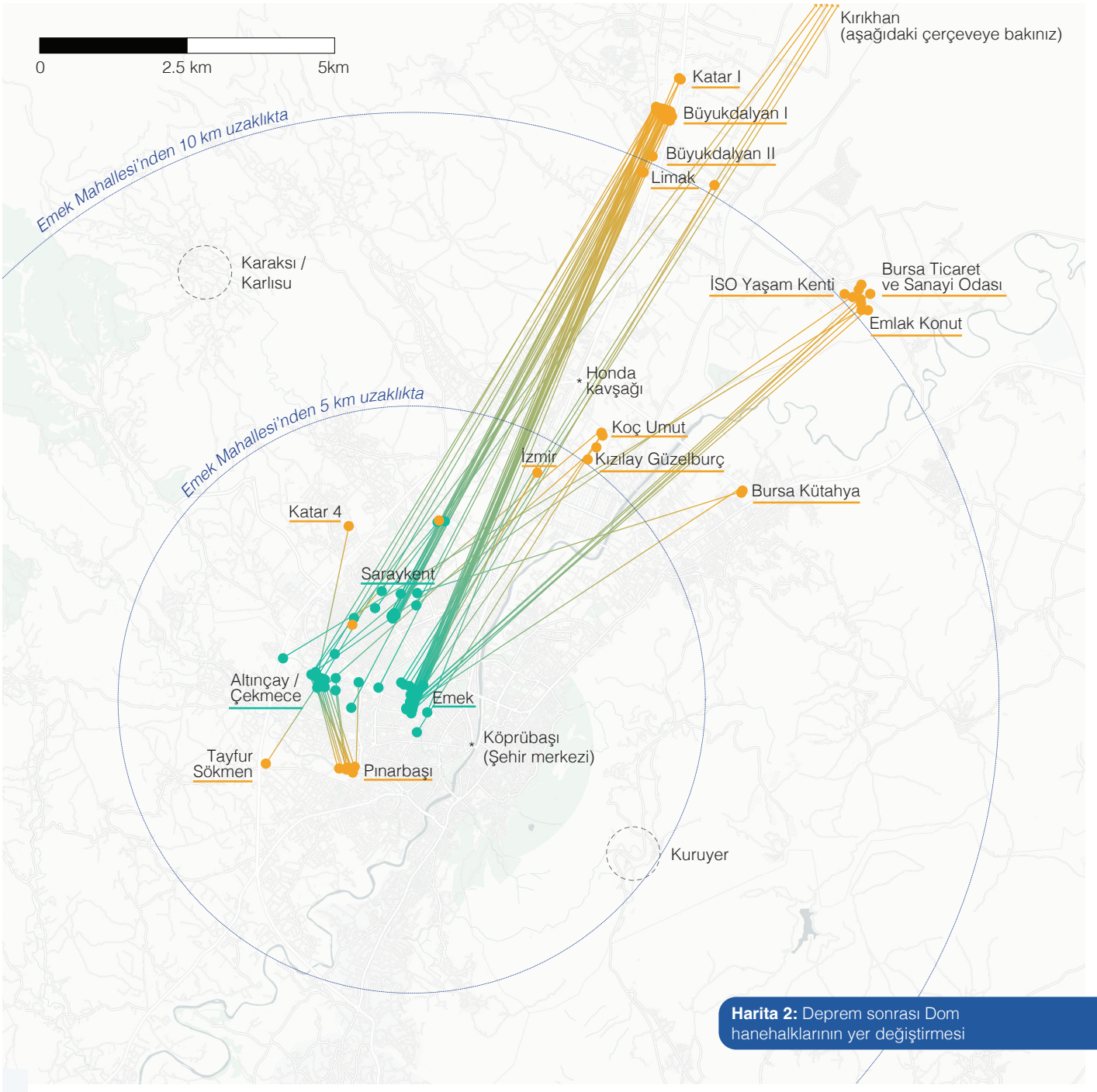
D., 40 yaşında

Fotoğraf 08: Büyükdalyan Konteyner Kenti; deprem sonrası Antakya'daki Dom hanelerinin çoğunluğunun taşındığı yer. Fotoğraf: Mehmet Kuyumcu.

“Eskiden çarşı yakındı, marketler, pazar yakındı. Şimdi hiçbir şeye ulaşamıyoruz.”

Y., 42 yaşında

LEJANT

- deprem öncesi evin konumu
- mevcut ikamet yeri
- Emek mahalle
- Katar I konteyner kent
- olası yeniden yerleşim alanı

Domlar yeterli barınmayı nasıl tasavvur ediyor?

Dom topluluğunun gelecekteki yerleşim tercihleri, topluluk birliğine, sosyal ve mekânsal adalete, kent yaşamına erişime duyulan ihtiyacı yansıtmaktadır. Yanıtlar, sadece barınma değil, aynı zamanda birlikte yaşama, onurlu ve insanca yaşama hakkı, mülkiyet güvencesi ve kentsel haklara eşit erişim arzusu taşıdıklarını açıkça ortaya koymaktadır.

Dört yerleşim seçeneği arasında tercih yapmaları istendiğinde, katılımcıların 57%'si "Önceki yerimize yakın, topluluğumla birlikte" seçeneğini tercih etmiş; 25%'i "Topluluğumla

birlikte olmak şartıyla herhangi bir yerde" demiş; 14%'ü ise "Topluluğumla olmak zorunda olmadan, merkezi Antakya'da" yanıtını vermiştir. Bu sonuçlar, Domların büyük çoğunluğu için önceliğin birlikte kalmak ve toplumsal yapıyı korumak olduğunu göstermektedir. Aynı zamanda, birçok kişi önceki gibi kent merkezine yakın olmanın, fırsatlara ve temel hizmetlere erişim açısından önemli olduğunu vurgulamıştır.

Ses kayıtlarıyla alınan açık uçlu yanıtlar üç temel önceliği ortaya koymuştur:

1. Akrabaların, komşuların ve geniş topluluğun yakınında yaşamak

Bu, hem günlük yaşamda hayatta kalmak hem de duygusal iyilik hali için hayati görülmektedir. Katılımcılar, güçlü sosyal bağların ve karşılıklı destek ağlarının; çocuk bakımının paylaşılması, gayri resmi bakım hizmetleri, mahalle temelli ekonomi ve kolektif başa çıkma yöntemlerinin önemini vurgulamıştır. Topluluk beraberliği, ayrımcılığa karşı korunmak ve kültürel kimliği gelecek kuşaklara aktarmak için vazgeçilmez görülmüştür. Bu bağlamda, çocukların birlikte büyüdüğü sosyal alanların korunması, onların eğitimlerinde aidiyet duygusu geliştirmelerine yardımcı olmak açısından kritik görülmüştür. Bu da sosyal uygulamaları ve kolektif kimliği destekleyen kültürel açıdan yeterli barınmanın önemini yansıtmaktadır.

2. Hizmetlere ve işe erişimi olan merkezi bir alanda kalmak

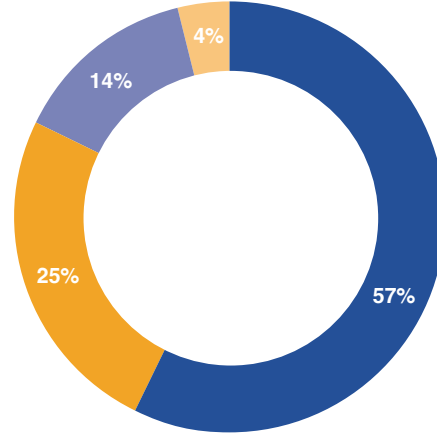
Kentsel merkeze yakınlık, geçim kaynaklarının sürdürülebilmesi, sağlık ve eğitime erişim ile kentsel yaşama tam katılım için kritik görülmektedir. Katılımcılar, uzak bölgelere zorlanmanın izolasyon ve savunmasızlığı artırdığını belirtmiştir. Özellikle eğitim, dışlanma döngüsünü kırmanın anahtarı olarak öne çıkmıştır. Çocuk bakımından, aile gelirine ve karşılıklı desteğe genellikle kadınların omuz verdiği düşünüldüğünde, bu rollerin güvenli ve erişilebilir ortamlarda sürdürülebilmesi hayati bir gereklilik olarak tanımlanmıştır. Bu bağlamda sürdürülebilir barınma hakkı, istihdam, okullar ve kamu altyapısına erişimi de kapsar. Birçok kişi, eski mahallelerinin merkezi ve değerli olduğunun ve bu durumun geri dönmelerinin önünde bir engel teşkil edebileceğinin farkındadır.

3. Güvenli ve destekleyici çevrelerde yaşamak

Katılımcılar, özellikle çocuklar için ayrımcılıktan, zararlı sosyal etkilerden ve güvensiz koşullardan uzak, güvenli, huzurlu ve destekleyici yaşam ortamları yaratmanın önemini vurgulamıştır. Güvenlik yalnızca fiziksel korunma olarak değil; onurlu yaşama, toplum tarafından kabul görme, istikrar ve uzun vadede bir yerde kalabilme olanağı olarak da anlaşılmıştır. Birçok kişi, önceki mahallelerinde yaşadıkları suç, uyuşturucu ve diğer zorlukların günlük yaşamlarını ve başkalarının onları algılayışını şekillendirdiğini paylaşmıştır. Bu nedenle, yeni yerleşim alanlarının sosyal dayanışmayı teşvik eden, karşılıklı desteği güçlendiren ve topluluğun kendini güvende ve evinde hissetmesini sağlayan şekilde tasarlanması gerektiği vurgulanmıştır. Yaşanabilirlik ve sağlık ile güvenliğe yönelik tehditlerden korunma, yeterli barınmanın temel bileşenleridir.

Bu bulgular Dom topluluğunun önceliklerinin yalnızca barınmaya ve mekâna erişimle sınırlı olmadığını; kolektif yaşamın korunması, geçim kaynaklarının sürdürülmesi ve kent haklarına erişim ile doğrudan bağlantılı olduğunu göstermektedir. Öte yandan, 6 Şubat depremi sonrası Antakya'da devam eden yeniden inşa süreçlerinde bu ihtiyaçların göz ardı edilmesinin tarihsel dışlanmayı daha da derinleştirebileceği uyarısı yapılmalıdır. Gelecekteki planlamaların, teknik veya hukuki ayrıntıların önceliklendirilmesinden ziyade konut hakkının tüm boyutlarıyla korunmasını sağlayacak şekilde, bu birbiriyle bağlantılı ihtiyaçlara yanıt vermesi gerekmektedir.

Yeniden kurulan şehirde nasıl bir yaşam düzeni istersiniz?

- Önceki yerimize yakın yerde, topluluğumla birlikte
- Neresi olduğu fark etmez, yeter ki topluluğumla birlikte olsun
- Antakya merkezde, ulaşımı kolay bir yerde, topluluğumla birlikte olmak şart değil
- Toplu konutlarda, topluluğumla birlikte olmak şart değil

Gelecekte çocuklarınızın nasıl bir şehirde yaşamasını istersiniz?

“Çocuklarımızın en güzel şekilde yaşamalarını isteriz, biz yaşayamadık onlar yaşasınlar, bizim gibi kimse onları dışlamasın, biz dışlandık, inşallah onlar dışlanmazlar. İyi eğitim almalarını, kötü insanların tuzağına düşmemelerini isteriz. Kötü alışkanlıklarının olmasını istemeyiz, biz yapamadık inşallah onlar güzel hayatlara sahip olurlar.”

Ç., 35 yaşında

“Modern bir şehir olması, modernden ziyade güvenli olması, bizleri dışlamayan bir toplumun içinde bulunmasını isterdim, bizim yaşadığımız sıkıntıları yaşamasını istemezdim, kimse onlara kimliğiyle değil, insan olduğu için onlarla insan gibi diyalog kurmalarını isterim.”

M., 29 yaşında

“Çocuklarımızın güzel bir eğitim alabilecekleri bir alan, okuyabilecekleri bir memleket olsun yeter. Bizim için hiç fark etmez, iki katlı, üç katlı olmasına gerek yok; tek katlı eve razıyız, yeter ki çocuklarımız okuyabilsin.”

V.A., yaş belirtilmemiş

“Yani çocuklarımın daha güvende, merkezi yerlerde yaşamasını isterim. Çocuklarım güven içinde olsun, tehlike altında değil.”

Anonim görüşmeci

“En başta kötülükten çok çok uzakta yaşasınlar isterim, güzel şekilde eğitim almalarını isterim, kendi huzurum sağlığım olsun isterim, çocuklarımın iyi bir geleceği olsun isterim, az para ama çok huzur olsun, pahalılıktan uzak her şeye erişebildikleri bir yaşamları olsun isterim.”

Anonim görüşmeci

“Öncelikle ama öncelikle çocuklarımız için iyi eğitim. Çünkü şu anda eğitim namına hiçbir şey yok. [...] Daha önce gönderiyordum, iki çocuğumu da etüte gönderiyordum. Ama depremden sonra her şey çok pahalı oldu. Çocuklar çok geride kaldı. Depremden sonra dersleri de bozuldu. Dersleri bozulunca çocuklar da okumak istemez oldu. Çok yardımcı olmaya çalıştım bunun için. [...] Yani öncelik dediğim gibi eğitim. Sonra çocuklarımızın spora gidebilmesi, sosyal aktivite yapabilmesi için sosyal tesisler. Çünkü evde sıkılıyorlar çocuklar. İnşallah ileride çocukların sosyal aktivitelerin ve spora gidebilecekleri alanların olması...”

F., 37 yaşında

Yeniden inşa sürecinde yaşayan mirası onarmak

Dom topluluğunun adil ve sürdürülebilir geri dönüşünü desteklemek için, yeniden yerleşim stratejileri onların özgün ihtiyaçlarına, kültürel pratiklerine ve isteklerine yanıt vermelidir. Bu, tek tip çözümlerin ötesine geçmeyi ve Domların yaşam biçimi, yani yaşayan mirasıyla etkileşim kurmayı gerektirir.

Saha çalışmalarıyla belirlenen öncelikler temelinde, bu bölüm uygun barınma hakkının sağlanmasına odaklanan dört temel planlama ilkesini ortaya koymaktadır: topluluk birliği, kültürel uygunluk, kentsel erişilebilirlik, uygun maliyetlilik ve mülkiyet güvenliği. Bu ilkeler, sadece afetle kesintiye uğramış hayatların yeniden inşası için değil, aynı zamanda Domların Antakya'daki dışlanmasını uzun süredir şekillendiren yapısal eşitsizliklere meydan okumak için de elzemdir.

Öneri #1

Yeniden yerleşim çözümleri Domların topluluk olarak birlikte kalmasına olanak tanınmalıdır.

Birlikte yaşamak, Domların kültürel hayatının, dilinin ve dayanışma ağlarının devamlılığı için ön koşuldur. Ayrışma, onların yaşam biçimlerini sürdürülebilir becerilerini baltalamakla kalmaz, aynı zamanda dışlanmayı derinleştirebilir. Birbirlerinden izole edildikleri ortamlara taşınmaları sosyal gerilimlere yol açabilir ve baskın normlara uyum sağlama zorunluluğunu artırabilir. Yeniden yerleşim seçenekleri, geniş ailelerin ve akrabalık ağlarının mahalle kümeleri içinde birlikte yaşayabilmelerine olanak tanınmalıdır. Planlama, toplulukla diyalog halinde yürütülmeli ve onların nerede ve nasıl yaşayacaklarını birlikte belirleme hakları güvence altına alınmalıdır.

Öneri #2

Yerleşim alanları şehir merkezine yakın ve iyi bağlantılı olmalıdır.

Kentsel hizmetlere, kamu kurumlarına ve ekonomik fırsatlara yakınlık, özellikle kayıt dışı işlerde ve düzensiz istihdamda çalışan bir grup için geçim kaynaklarının sürdürülebilmesi açısından hayati önem taşır. Şehir yeniden inşa edilirken, Domların fiziksel olarak kenara itilmemesi gerekir. Eğer yeniden yerleşim alanları günlük yaşamı ve gelir elde etme biçimlerini desteklemezse, insanlar alternatif aramak için tekrar ayrılmak zorunda kalabilir. Bu nedenle, gelecekteki konut alanları sadece coğrafi olarak merkezi değil, aynı zamanda ulaşılabilir ulaşım ağları ve yaya dostu çevrelerle iyi bağlantılı olmalı, böylece tam erişilebilirlik ve kentsel yaşama katılım sağlanmalıdır. Bu unsurlar yeterli barınma hakkının ayrılmaz parçalarıdır.

Öneri #3

Konutlar uygun maliyetli olmalı ve mülkiyet güvenliği garanti edilmelidir.

Domların büyük ölçüde düşük gelirliliği göz önüne alındığında, konutlar hem başlangıç maliyetleri hem de devam eden giderler açısından finansal olarak erişilebilir olmalıdır. Birçok Dom ailesi resmi tapu veya mülkiyet belgesine sahip değildir ve bu durum geri dönüş süreçlerinden dışlanmalarına neden olmuştur. Gelecekteki konut çözümleri, mülkiyet güvenliğinin yasal garantilerini içermeli; böylece tekrar eden mülksüzleşme ve ikinci kez yer değiştirme önlenmelidir. Yasal tanınma veya koruma olmadan, konumu iyi veya tasarımı başarılı konutlar bile güvencesiz kalır. Mülkiyet güvenliği, sadece uzun vadeli yerleşimi mümkün kılmakla kalmaz, aynı zamanda ailelerin evlerine yatırım yapmasına ve onurlu, istikrarlı bir şekilde yaşamasına olanak tanır.

Öneri #4

Konut tasarımları Domların yaşam biçimini yansıtmalı ve kullanıcı odaklı uyarlamaya izin vermelidir.

Yeni konutlar Domların özgün mekânsal ve sosyal pratiklerine yanıt vermelidir. Bu, geniş ailelerin birlikte veya yakın yaşama olanağı, açık ve yarı açık alanlara erişim ve değişen hane halkı yapıları ile kolektif faaliyetlere uyum sağlayabilecek esnek planlar anlamına gelir. Dolayısıyla, evler aşamalı inşaya, değişikliğe ve esnek kullanıma izin vermeli; ailelerin ihtiyaç ve kaynaklarına göre zaman içinde evlerini uyarlayabilmelerini sağlamalıdır. Standartlaştırılmış kitlesel konut modelleri bu ihtiyaçları karşılamayabilir ve topluluğu bir arada tutan sosyal ve mekânsal dinamikleri bozma riski taşır. Tasarımlar, yaşam biçimlerini gerçekten yansıtmalı ve sakınlarla birlikte geliştirilmelidir; böylece yaşanabilirlik ve kültürel uygunluk güvence altına alınır.

Teşekkürler

Bu raporda, University College London'ın *Data Empowered Societies* araştırma programı tarafından desteklenen *Görünmeyeni Haritalamak: Yaşayan Mirası Yeniden Canlandırmak ve Toplum Temelli Yeniden Yerleşimi Veri Yoluyla Desteklemek* projesi kapsamında, Mayıs–Haziran 2025'te Antakya'da gerçekleştirilen Change by Design Antakya atölyesinin seçilmiş bulguları paylaşılmaktadır.

Ortaklarımıza en içten teşekkürlerimizi sunarız: University College London'daki *The Bartlett Development Planning Unit* ve *Risk and Disaster Reduction* bölümleri ile Antakya'daki Sivil Düşler Derneği'ne (SDD).

SDD, Hatay ve daha geniş Mezopotamya bölgesinde Roman, Dom ve Abdal toplulukları gibi peripatetik gruplarla çalışan, hak temelli bir sivil toplum kuruluşudur. Bir dernekten öte, dayanışma ve sosyal adalet için bir platform işlevi görür; en çok dışlanan grupları görünür, duyulur ve güçlenmiş kılmak için toplum temelli eylem ve savunuculuk yürütür.

Bu çalışmaya birçok kişi **temel katkılar** sağlamıştır.

UCL'de proje, Prof. Cassidy Johnson, Dr. Thaisa Comelli ve Charlie Wright ile birlikte yürütülmüştür. Araştırmanın biçimlenmesi ve uygulanmasındaki değerli katkıları için kendilerine müteşekkirimiz.

SDD'de ise bu raporun temelini oluşturan çabaları ve özverileri için topluluk araştırmacılarımıza özellikle teşekkür ederiz: Adile Karabulut, Halit Karabulut, Hatice Kuyumcu, Hüseyin Kuyumcu, Melek Kuyumcu, Muhammed Ali Demirci, Oğuz Çeviren, Serpil Teke, Veysel Toplar ve Zehra Gezici.

Ayrıca Hatay Deprem Dayanışması'ndan Mert Aslanyürek ve Yaren Sakar'a; KalAntakya'dan Ecevit Alkan, Şekibe Arslan, Fevzi Özlüer ve Gamze Paşa'ya; ayrıca Çisem Ray ve Furkan Geçen'e etkinliklere katılımları ve cömertçe paylaştıkları görüşleri için teşekkür ederiz.

Son olarak, bizi misafir eden ve düşüncelerini, yaşam hikâyelerini ve umutlarını paylaşan Büyükdalyan I Konteyner Kenti **sakinlerine** ve Antakya'daki diğer konteyner yerleşimlerde yaşayanlara derin şükranlarımızı sunarız. Bu çalışma onların açıklığı ve güveni olmadan mümkün olmazdı. Umuyoruz ki bu rapor, onların dileklerini ve yaşam gerçekliklerini yansıtan barınma çözümleri için yürütülen savunuculuk çabalarına katkı sunar.

Change by Design Antakya

Change by Design Antakya, ASF-UK tarafından 2023 depremlerine yanıt olarak Antakya'da yürütülen katılımcı bir girişimdir. Yerel kurumlar ve mahalle sakinleriyle birlikte çalışılan proje; diyalog, işbirliği ve yerele dayalı çözümler için yaşayan mirası temel alarak toplum temelli iyileşmeyi desteklemektedir.

Architecture Sans Frontières UK (ASF-UK), topluluk temelli tasarım ve planlama yoluyla kentleri dönüştürmek için çalışan kâr amacı gütmeyen bir kuruluştur. Kentteki değişim süreçlerinden en çok etkilenenlerin seslerini duyurarak, daha adil ve sürdürülebilir şehirler için kolektif güç inşa etmeyi amaçlar.

www.asf-uk.org

[Architecture Sans Frontieres-UK](https://www.linkedin.com/company/architecture-sans-frontieres-uk)

[@ asf_uk](https://www.instagram.com/asf_uk)